

**KULTURMILJÖUTREDNING
KV. OSTKUPAN, LINKÖPING**

2017-10-12

**DENNA KULTURHISTORISKA UTREDNING ÄR FRAMTAGEN AV
TYRÉNS AB**

Medverkande:

Jennifer Magnusson
Jonas Sundvall
Lisa Johansson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	4
BAKGRUND	4
METOD	4
AVGRÄNSNING	5
FÖRUTSÄTTNINGAR	6
HISTORIK	8
STADEN	9
NÄROMRÅDET	11
KVARTERET	15
NULÄGE	19
STADEN	20
NÄROMRÅDET	26
KVARTERET	26
KULTURVÄRDEN	41
VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG	44
KÄNSLIGHET- OCH TÅLIGHETSANALYS	46
KÄLLOR	48

INLEDNING

BAKGRUND

Inför detaljplanering som prövar förtätning inom kvarteret Ostkupan i stadsdelen Ryd har Linköpings kommun efterfrågat en kulturmiljöutredning. Tyréns AB har fått i uppdrag av fastighetsägaren Stångåstaden att ta fram denna utredning.

SYFTE

Utredningen ska bidra med kunskap om stadsdelen Ryd i allmänhet och kv. Ostkupan i synnerhet. Genom att undersöka vilka faktorer som påverkade stadsdelens planering kan kv. Ostkupan och hela området Ryd sättas in i ett kulturhistoriskt sammanhang. Utifrån det identifieras och definieras bebyggelsens kulturvärden och kulturmiljökvantiteter.

Syftet är att utredningens resultat ska integreras i fastighetsägarens utvecklingsplaner för området.

METOD

Utredningen tar stöd i Riksantikvarieämbetets plattform *Kulturhistorisk värdering och urval* (2015). Plattformen stöder ett arbetssätt med olika delmoment som syftar till att ge tydlighet, transparens och motivering till de beslut som fattas i värderings- och urvalsprocessen.

A) BESKRIVANDE

I det beskrivande delmomentet sker inventering och beskrivning av de kulturhistoriska värden som återspeglas.

Svarar på frågorna: *VAD HAR HÄNT? VAD FINNS? VAD ÅTERSPEGLAS?*

B) ANALYSERANDE

I det analyserande delmomentet görs den egentliga värderingen, vilka värden finns och i vilken hög grad återspeglas de ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

Svarar på frågorna: *VILKA ÄR VÄRDENA? VILKA ÄR DE HÖGA VÄRDENA?*

C) PLANERANDE

I det planerande delmomentet förs en prioritering och planering, med avseende på eventuella hot och förutsättningar för bevarandet och utvecklingen av de kulturhistoriska värdena.

Svarar på frågorna: *VAD KRÄVS? VAD ÄR MÖJLIGT?*

D) BESLUTANDE

I det sista delmomentet beslutande sker val av styrmedel.

- regelverk & bestämmelser
- finansieringsformer
- åtgärder för vård- och utveckling
- kommunikationsinsatser samt
- metoder för uppföljning och utvärdering

Svarar på frågorna: *VAD SKA GÖRAS? HUR SKA DET GÖRAS?*

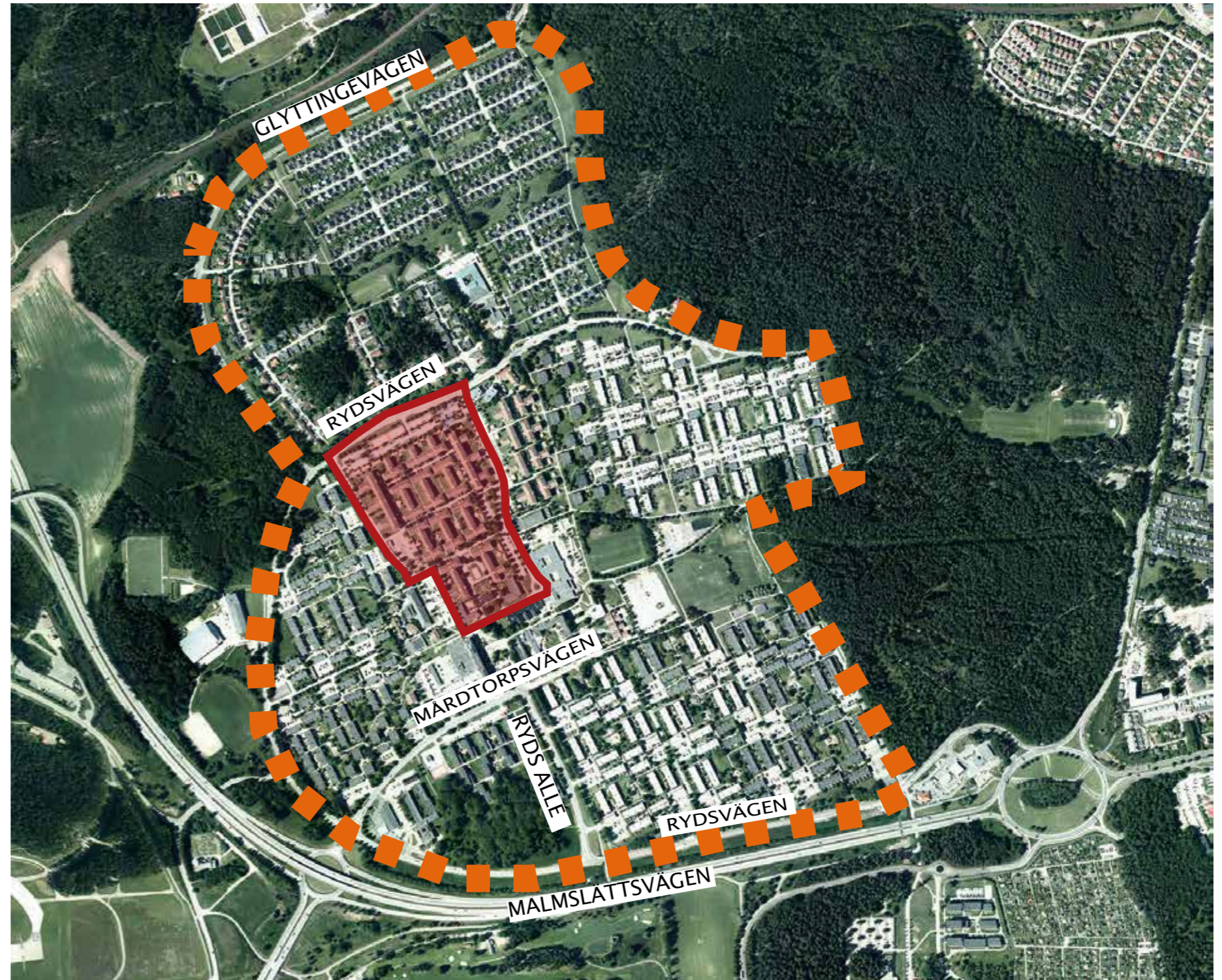
Vid den kulturhistoriska värderingen av kvarteren har plattformens två första delmoment, det beskrivande och det analyserande, tillämpats. Historik och nulägesbeskrivning utgör det beskrivande momentet. Det analyserande momentet kommer in i kapitlet där områdets kulturvärden och värdebärande karaktärsdrag presenteras. Det planerande momentet aktualiseras till viss del i rapporten då rekommendationer för en framtida utveckling av området presenteras. En fördjupning av det planerande momentet genomförs senare i planprocessen med en separat konsekvensanalys av föreslagna åtgärder.

Plattformen öppnar även för ett socialt och ekonomiskt perspektiv men i denna utredning har endast det kulturhistoriska perspektivet utretts.

AVGRÄNSNING

Vårt huvudsakliga undersökningsområde utgörs av kv. Ostkupan som är markerad med heldragen linje. Vi har i utredningen även gjort utblickar till övriga Ryd för att placera de aktuella kv. Ostkupan i sitt sammanhang. Detta område avgränsas av Rydsvägen, söder och väster om Ryds bostadsbebyggelse. Vidare ramar området in genom Glyttingevägen, norr om småhusområdet och i öster av Rydskogen. Detta område markeras med streckad linje på illustrationen.

I utredningen har även begränsade jämförelsestudier gjorts med andra samtida miljonprogramsområden i Linköping.

FÖRUTSÄTTNINGAR

ÖVERSIKTSPLAN FÖR LINKÖPING

Översiktsplan för Linköping antogs i juni 2010.

I planen anges att bebyggelsekompletteringar ska göras inom eller i direkt anslutning till den befintliga staden. Kulturhistoriska miljöer ses som en stor tillgång och särskild hänsyn ska tas i samband med bedömningar av förtätningsprojekt. Moderna tillägg ska hålla hög kvalitet. I samband med planering för förtätning ska utredningar om lämpligheten sett till kulturvärden göras.

Inom stadsdelen Ryd är Ryds centrum och allé (område 33) utpekad som kulturhistoriskt värdefull miljö liksom de s.k. KB-villorna vid Hedbornsgatan (område 34). Den värdefulla miljön Ryds centrum och allé ingår delvis i utredningsområdet för denna kulturmiljöutredning men behandlas endast översiktligt.

Stadsdelscentra likt i Ryd ska enligt översiktsplanen finnas kvar och utvecklas.

Parker ska enligt översiktsplanen utvecklas och vara trygga. Rydsskogen är kategoriserad som strövområde och utpekad som mycket värdefullt park- och naturområde. Kopplingen till Vallaskogen är ett utpekad värdefullt stråk.

Mellan Ryd och universitetet, på båda sidor av Malmslättsvägen, ska enligt översiktsplanen ny bostads- och verksamhetsbebyggelse lokaliseras.

GÄLLANDE PLAN

Gällande stadsplan DP 800 (laga kraft 1988-15-12) är en ändring av den plan som togs fram inför utbyggnad av område E i Ryd. Ändringen som genomfördes 1988 anger en utbyggnad av ca 400 studentlägenheter. Som skäl till ändringen av planen och utbyggnaden av fler studentbostäder anges att utökade och längre studietider gjort att behovet av studentbostäder under 1980-talet ökat markant. I planbestämmelserna slås fast att flertalet av de befintliga byggnaderna inom kv. Ostkupan avses att byggas på med en våning samt att ett erforderligt antal tvättstugor skall tillkomma friliggande på befintliga gårdsplaner. Under rubriken Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse slår planbestämmelserna också fast att:

"Ryds gård, uppförd på 1700-talet har ett, för omgivningen högt kulturhistoriskt värde genom sin markerade plats och särart i den för övrigt nya bebyggelsen. Den fungerar i dag som livaktigt kårhus för studenterna. Byggnaden skyddas i planen genom ett friområde och får inte förvanskas vid byggnadsåtgärder. Mot Ryds gård begränsas de tillbyggda husens höjd."

På plankartan har Ryds gård belagts med q-bestämmelser vilket i plankartans planbestämmelser avser:

"Värdefulla Byggnader:

q Värdefull byggnad. Ändring av byggnad får inte förvanska dess karaktär eller anpassning till omgivningen."

ÖVRIGT

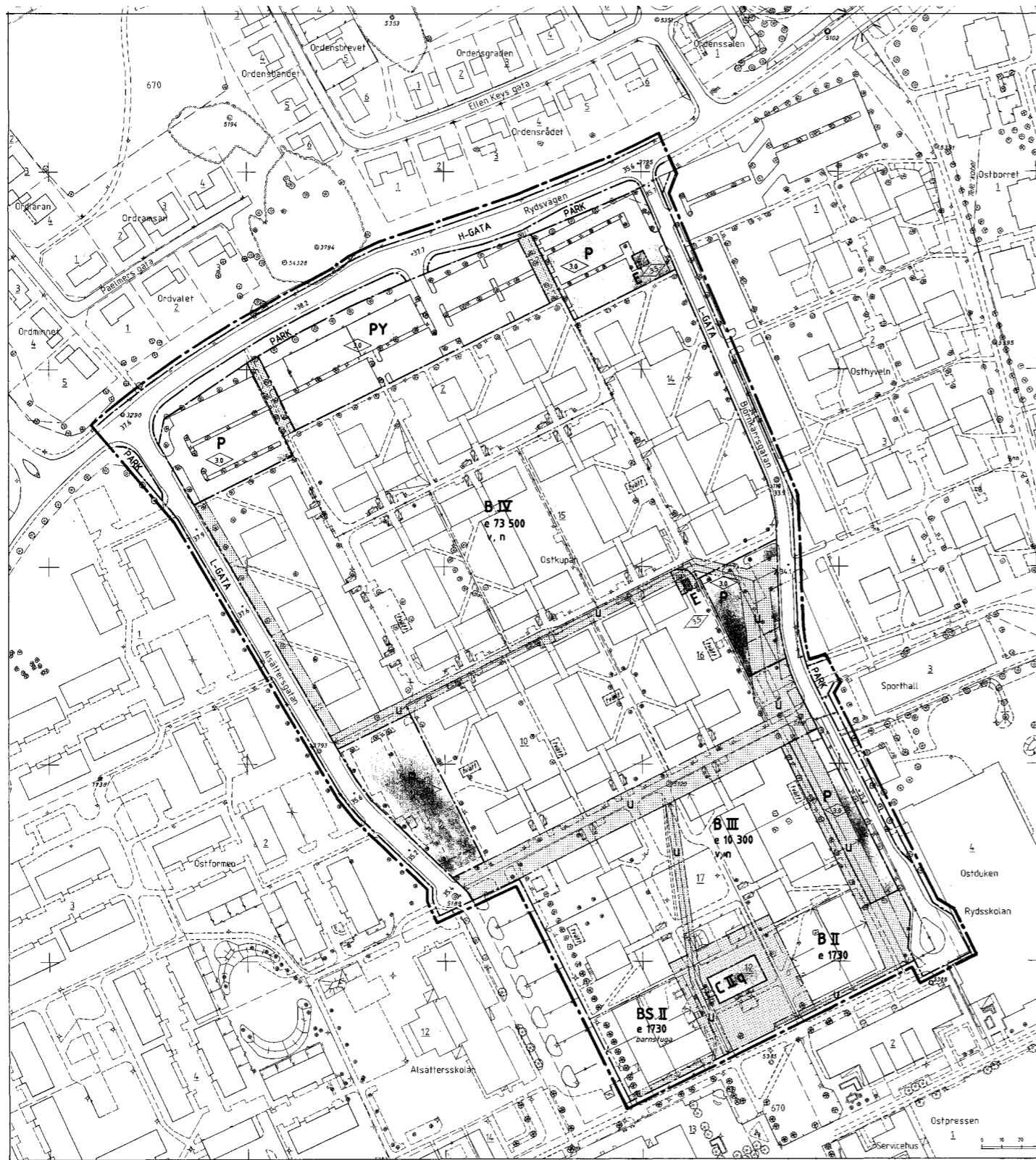
Planeringsunderlaget Stadskaraktärer - en studie av bostadsmiljöer i Linköping (framtaget år 2006 av K E Nyberg Arkitektkontor tillsammans med Linköpings kommun) har ett urval av stadsdelar med särskilt höga kvaliteter gjorts. Urval och avgränsningar är gjorda med avseende på planmönster och i huvudsak väl bibehållna arkitektoniska kvaliteter.

En av de utpekade miljöerna är Stadsdelen Ryds första utbyggnadsetapp i södra delen (område 41), kompletterad med centrumområdet med butiker, skolor, förskola, servicehus, kyrka mm. Kvarteret Ostkupans södra del, närmast Ryds gård ingår i det utpekade området.

I dokumentet Omfattning Kulturmiljöutredning Ostbrickan 2 Ryd (2016-06-26) som togs fram inför förtätningsplaner av det intilliggande kv. Ostbrickan 2 beskrivs Ryd, av Linköpings kommuns stadsantikvarie, som Linköpings mest kompletta och komplexa miljonprogramsstadsdel.

"Ryd är den mest kompletta och komplexa miljonprograms stadsdel i Linköping som i sin helhet följt de ursprungliga visionerna. Den har en utmärkande indelning mellan hyresbostäder, studentbostäder och villor. Ryds invånare har döpt dessa områden till människo-Ryd, student-Ryd och villa-Ryd. Studentbostäderna har en stark koppling till universitetets samtida etablering i Valla, strax söder om Ryd."

Kvarteret Ostkupan med sina många studentbostäder tillhör sålunda det s.k. Student-Ryd och är delvis en del av det område som pekats ut som särskilt väl bevarat med höga stadsbyggnadskvaliteter i kommunens tidigare nämnda planeringsunderlag Stadskaraktärer - en studie av bostadsmiljöer i Linköping, från 2006.

PLANBESTÄMMELSER

FÖLJANDE GÄLLER INOM OMRÅDEN MED NEDANSTÅENDE BETECKNINGAR. GÄR BETECKNING SAKNAS GÄLLER BESTÄMMESEN INOM HELA PLANOMRÅDET. ENDAST ANGIVEN ANVÄNDNING OCH UTFORMNING ÄR TILLÅTEN.

Regeneringsberedning 1988-12-15

Kopia 800

PLANKARTA

- GRÄNSBETECKNINGAR**
- LINE PÅ KARTAN RITAD TRE MM UTAN FÖR PLANOMRÅDETS GRÄNS
 - ANVÄNDNINGSGRÄNS
 - ANVÄNDNINGSGRÄNS SOM UTGÅR
 - EGENSKAPSGRÄNS
 - EGENSKAPSGRÄNS SOM UTGÅR

- 1. ANVÄNDNING AV ALLMÄN PLATS**
- H-GATA GATA SOM INGÅR I HUVUDNÄTET
 - L-GATA GATA SOM INGÅR I LOKALNÄTET
 - PARK PARKOMRÅDE

- 2. ANVÄNDNING AV KVARTERSMARK**
- B BOSTÄDER
 - C SAMLINGSLOKAL
 - E ELMÄTSTATION, TELESTATION
 - P PARKERING
 - PK PARKERING OCH IDROTT
 - S BARNSTUGA

- 3. UTNYTTJANDEGRAD**
- e 000 STÖRSTA BRUTTOAREA I M² OVAN MARK, INKLUSIVE KOMPLEMENTBYGGNADER

- 4. UTFORMNING AV ALLMÄNNA PLATSER**
- 00.0 FÖRESKRIVEN HÖJD ÖVER NOLLPLANET

- 5. BEGRÄNSNING AV MARKENS BEBYGGANDE**
- u MARKEN FÅR INTE BEBYGGAS
 - u MARKEN SKALL VARA TILLGÄNGLIG FÖR ALLMÄNNA UNDERJORDISKA LEDNINGAR

- 6. MARKENS ANORDNANDE**
- n BEFINTLIG VEGETATION KOMPLETTERAS

- 7. PLACERING, UTFORMNING, UTFORANDE**
- III IV HÖGSTA ANTAL VÅNINGAR
 - v BEFINTLIGA HUS FÅR PÅBYGGAS MED HÖGST EN VÅNING
 - 0.0 HÖGSTA BYGGNADSHÖJD I METER

- 8. VÄRDEFULLA BYGGNADER**
- q VÄRDEFULL MILJÖ. ÄNDRING AV BYGGNAD FÅR INTE FÖRVANSKA DESS KARAKTÄR ELLER ANPASSNING TILL OMGIVNINGEN.

- 9. ILLUSTRATIONER**
- ILLUSTRATIONS LINJE
 - tvätt ILLUSTRATIONSTEXT

- 10. ADMINISTRATIVA BESTÄMMELSER**
- GENOMFÖRANDETIDEN ÄR 10 ÅR EFTER ATT PLANEN VUNNIT LAGA KRAFT

- 11. UPPLYSNINGAR, UTSTÄLLNINGSHANDLINGAR**
- TILL PLANEN HÖR FÖRUTOM DENNA PLANKARTA:
- ILLUSTRATION TILL DETALJPLAN
 - BESKRIVNING
 - GENOMFÖRANDEBESKRIVNING
 - SAMRÄDSREDOGÖRELSE

- GRUNDKARTEBETECKNINGAR**
- FASTIGHETSGRÄNS
 - BYGGNAD
 - GÅNG- OCH CYKELVÄG
 - VÄG
 - STAKET
 - SLÄNT
 - + RUTNÄTSPUNKT
 - ⊙ 5899 POLYGONPUNKT
 - 19 FASTIGHETSNUMMER
 - ⊙ BEFINTLIGA TRÄD

DETALJPLAN REGLERAR MARKANVÄNDNING OCH BYGGANDE ENL PBL		UPPRÄTTAD 1988.03.26
PLANKARTA MED BESTÄMMELSER		SAMRÄDSREDESS
KV. OSTKUPAN		UTSTÄLLNING 1988.04.25 - 05.11
STADSDELEN RYD		REVIDERING 1988.06.19
LINKÖPINGS KOMMUN		ANTAGEN 30.6.88, § 325
UPPRÄTTAD AV: Bertil Schöder		LAGA KRAFT 12.12.88
HÖJER-LJUNGVIST ARKITEKTER BERTIL SCHÖDER, ARK SAR		RITAD AV: MONICA BENGTS
		NR 800

Gällande detaljplan för kv. Ostkupan. Bostadsbebyggelsens utbredning är reglerad genom zoner med s.k. prickmark, mark som inte får bebyggas. I södra delen av kvarteret har Ryds herrgårdsbyggnad belagts med q-bestämmelse som avser värdefull byggnader.

HISTORIK

Flygfoto över Rydområdet 1961 innan exploateringen. Notera det kala, vegetationslösa landskapet som präglades av åkermarker. De idag kvarvarande byggnaderna, mangårdsbyggnaden och spannmålmagasinet som tillhörde Ryds herrgård, är inringade på kartan. Övriga ekonomibyggnader tillhörande gården revs i samband med utbyggnaden av Ryd i slutet av 1960-talet. Idrottsanläggningen i väster och koloniområdet söder om Ryd fanns på platsen innan exploateringen.

STADEN

LINKÖPING PÅ 1960-TALET

OBALANSERAD EXPANSION

Vid 1960-talets mitt, när planeringen av den nya stadsdelen Ryd pågick, författades Generalplan för Linköping (utgiven 1967). Här formulerades stadens strategier för utvecklingen fram till år 1990. I planen konstaterades att Linköping upplevt en kraftig expansion under 1930-, 40- och 50-talen, Tillväxten var betydligt större än Norrköpings men även gentemot snittet för landets städer. Inflyttningen var betydande.

Utbyggnaden hade koncentrerats längs Stångån med följd att staden fick en allt större utsträckning nordväst-sydost. Flygflottiljen F3 och SAAB:s flygfält med kraftiga bullermattor var huvudorsaken till denna "obalans" men även försvarsmaktens kasern- och övningsområden påverkade bebyggelseutvecklingens utbredning.

Saab var vid tiden mycket expansivt och helt dominerande inom industrin. Andra stora arbetsgivare var regionsjukhuset och de militära verksamheterna. Detaljhandeln hade en påbörjad strukturförändring från småbutiker till större enheter.

SANERING OCH TILLVÄXT

Genom sanering av äldre bebyggelse glesades befolkningen i centrala staden ut. Den utvecklingen förutsatte man skulle fortsätta i oförminskad skala. 1965 fanns ännu ett stort lägenhetsbestånd som inte kunde karaktäriseras som modernt utan bedömdes ha låg standard. Nya lägenheter producerades i allt högre utsträckning i stora flerfamiljshus. Tidigare hade små hus med 2-9 lägenheter haft en betydande roll men i stort sett ingen nyproduktion skedde längre i denna kategori. Stora lägenheter, framförallt 3 ROK var på stark frammarsch. Trångboddheten minskade undan för undan men sågs icke desto mindre som ett stort problem.

Liksom många andra städer såg Linköping med tillförsikt på framtiden och prognosticerade en framtid med kraftig stadstillväxt. E4 höll på att realiseras. Universitetet skulle etableras. Man förutsåg även en fortsatt industriell expansion.

FUNKTIONSUPPDELNING I STADSLANDSKAPET

Stadsutvecklingen förutsattes ske i etapper genom att medelstora bostadsområdesgrupper med tillhörande skola och kommersiell service mm skulle tillföras stadskroppen efter behov. Man ville dock helst se en samordning mellan lokalisering av nya arbetsplatser och bostadsområden för att undvika onödigt trafik. Ringleder skulle avgränsa stadsdelsgrupperna.

Industriområden kunde dock gärna byggas avskilt så att störningarna för resten av staden minimerades. Platta markavsnitt var lämpliga för denna i huvudsak låga bebyggelse med stora behov av upplagsområden och parkering.

Bostadsområden skulle vara tydligt åtskilda från industrierna genom tex parkstråk. Boende i småhus skulle ha högst 1200 m till högstadieskola och service, boende i flerfamiljshus 800 m. Ett tätt nät av idrottsanläggningar och lekplatser skulle etableras. Trafikdifferentiering var en självklarhet, gångvägar fick inte korsa viktiga trafikleder i plan.

STUDENTBOSTÄDER - ETT NYTT BEHOV

I samband med planerandet av fler nationella högskolor och universitet började staten under 1950- och 1960-talet intressera sig alltmer för studentbostadsfrågan och produktionen blev under 1960- och 1970-talet intensiv i de nya såväl som de befintliga universitetsstäderna.

Redan med start i utformningen av Linköpings generalplan som påbörjades på 1950-talet kom studentbostadsfrågan att vara en viktig del. De ca 2000 studentbostäder som inledningsvis beräknades under 1950-talet kom under 1960-talet att växa till ca 7000 vid generalplanens fastställande 1967.

AB STÅNGÅSTADEN

Allmännyttiga bostadsbolaget AB Stångåstaden är ett av landets största bostadsbolag. Beståndet uppgår till ca 18500 lägenheter men har varit över 19000 innan delar, däribland flera områden i Ryd, avyttrats. Idag har AB Stångåstaden Bolaget räknar sin historik tillbaka till 1942, då under namnet Råbergahus. 1948 bytte bolaget namn till AB Stångåstaden.

Stångåstaden var mycket aktivt i efterkrigstidens utbyggnad av Linköping. Den obrutna befolkningstillväxten och etablerandet av universitetet innebar att det fanns stora behov att fylla.

Studentbostäderna och byggnaderna i Gamla Linköping förvaltas idag av dotterbolag.

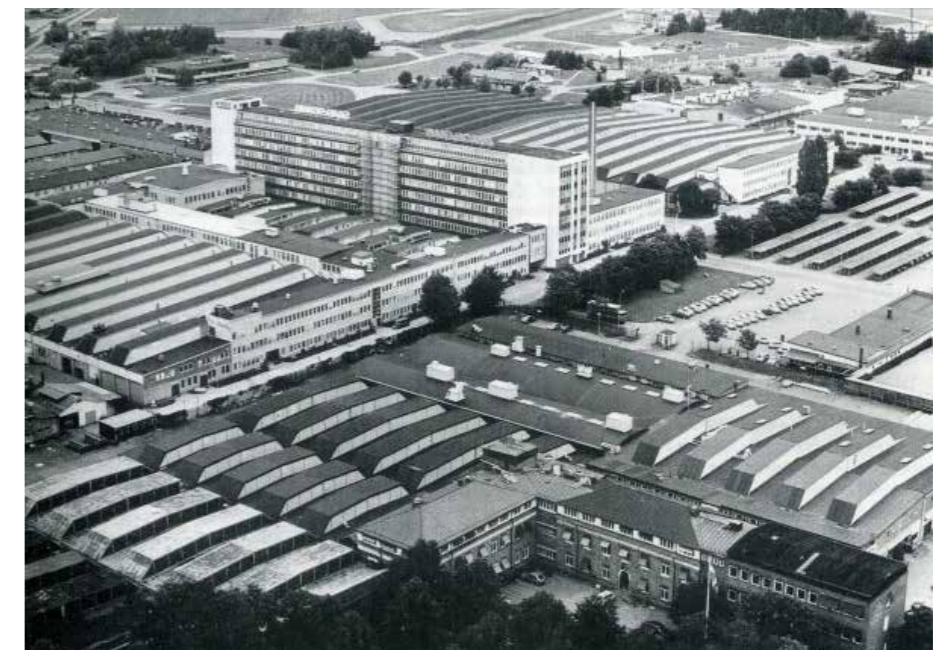

Bild från 1967 över SAAB:s anläggning i linköping. Bildkälla: Saabhistory.com

RYD OCH GENERALPLANEN

Generalplanen för Linköping från 1967 började utarbetas redan på 1950-talet då en generalplanskommitté tillsattes 1954. Ordförande för kommittén var byggnadsnämndens ordförande, som mellan 1954-61 var Lennart Sjöberg och från 1951, Gustav Åkerberg. Generalkommitténs huvudsakliga konsult var arkitekten Fred Forbat från Eglers Stadsplanebyrå, Stockholm.

Utformningen av generalplanen skedde således inom staden i samarbete med Forbat och hans kollegor på Eglers. Utbyggnaden av stadsdelen Ryd var en del av Generalplanen och i planen går att läsa att

"... enligt utbyggnadsplanen fram till år 1975 fullbordas i stadens nordvästra delar hela Ryd ..."

Fred Forbat, hade dessutom förordat ett studentbostadsområde i Ryd där cirka 2000 studenter skulle beredas bostäder.

"De föreslagna studentbostadsområdena grupperas här utefter gamla Kalmarvägen i söder som efter att ha fått karaktären av ett internt trafikstråk, fortsätter norr om Malmslättsvägen jämsides med Ryds Allé förbi en mindre studentbostadsgrupp fram till Ryds Centrum och till en stor studentbostadsgrupp norr därom."

Den populära Rydsskogen skulle bli ett allt viktigare strövområde enligt generalplanen.

FRED FORBAT

Alfred "Fred" Forbat (1897-1972) var en ungerskfödd arkitekt och en av de främsta stadsplanerarna under sin tid både nationellt och internationellt. Direkt efter Forbats arkitektexamen i München fick han anställning på Walter Gropius välkända arkitektkontor i Weimar. Han hade där stort utbyte med Bauhauskolan, bland annat fick han i uppdrag att rita ett helt bostadsområde i östra delen av Weimar, som på grund av det ekonomiska läget aldrig genomfördes. Det skulle istället bli Forbats första bidrag till Bauhausutställningen 1923.

Forbat öppnade senare ett eget arkitektkontor i Berlin och ägnade sig framförallt åt bostadsbyggande i större skala. Forbat återvände till sin hemstad i Ungern efter att ha arbetat både i Ryssland och i Grekland under en period. Han beslutade sig för att lämna landet under andra världskriget och emigrerade istället till Sverige med hjälp av sin vän funktionalisten Uno Åhren. Under sin yrkesverksamma tid i Sverige arbetade Forbat bland annat på HSB och Eglers Stadsplanebyrå och förutom för Linköping utformade han generalplaner för Skövde, Landskrona och Sölvesborg.

Stadsdelen Ryd markerat på generalplanen för Linköping 1967.

NÄROMRÅDET

Mikaelsskyrkan på 1970-talet. I vänstra hörnet syns delområde B som började byggas ut 1970. Bakom kyrkan skymtas Nya Rydskolan och det stora parkområdet och Rydskogen i bakgrunden. Bildkälla: Svenska Kyrkan.

RYD

Stadsdelen Ryd är belägen väster om centrala Linköping. Ryds bebyggelsehistoria startade i början av medeltiden med Ryds Gärd, som då tillhörde den katolska kyrkan. Vid reformationen drog Gustav Vasa in gården som var i kronans ägor fram till 1629 då fogden Peder Stjernfelt förvärvade gården. Gården fick nu en säterikaraktär. Ryd ärvdes i kvinnligt led och kom därigenom i släkten Boijes ägo. Särksilt nämnvärd är Carl Gustaf Boije af Gännäs (1697-1769) som på 1720-talet lät uppföra den nuvarande mangårdsbyggnaden och 1765 det ståtliga spannmålmagasinet. Förutom sitt politiska engagemang som kommunalman och medlem i hattpartiet var Boije en av de driftigaste lantbrukarna för sin tid och på Ryd skapade han en mönstergård med fåravel som specialitet. Han gjorde det med sådan framgång, att han jämte Jonas Alströmer nämndes som den förnämste experten på detta område; han kallades också av sin samtid "Får-Boijen".

Under brukspatronen Carl. L. Tersmedens ägor gjordes i början av 1900-talet gjordes en omfattande omdaning av mangårdsbyggnaden invändigt, exteriören lämnades orörd. Herrgårdsbyggnaden såldes på auktion runt 1920 till Linköping stad som i sin tur arrenderade ut den till olika hyresgäster. Mellan 1951-1963 arrenderades gården till fem östgötska lantbrukare som bedrev landets första kollektivjordbruk.

Inför exploateringen av den nya stadsdelen i slutet av 1960-talet ombyggdes mangårdsbyggnaden till kärhus för studentföreningen under ledning av arkitektfirman Höjer-Ljungqvist. Flygelbyggnaden, logen och de ekonomibyggnader som låg i anslutning till mangårdsbyggnaden revs.

Mangårdsbyggnaden tillhörande Ryds herrgård uppfördes på 1700-talet. Bildkälla: Äldre vykort.

Ytterligare ett antal äldre hus tillhörande Ryds egendom revs för att göra plats för den nya bebyggelsen. Det timrade spannmålmagasinet ombyggdes vid den här tiden för anpassning till kyrkoverksamhet. Även klockstapeln tillkom på 1970-talet.

Bostadsbristen i Linköping var kritisk under efterkrigstiden, liksom i många andra städer runt om i landet. Det var inte ovanligt att flera personer fick trängas i en enrumslägenhet, som saknade faciliteter så som varmvatten och toalett i lägenheten. Behovet av nya bostäder var därför brådskande, något som det kommunala bostadsbolaget Stångåstaden, bildat 1942, skulle råda bot på. Under 1950-talet byggde Stångåstaden, ett stort antal bostäder i centrala Linköping. På 1960-talet började staden köpa upp gårdar i ytterområdena med avsikt att expandera staden och lindra bostadsbristen. Till dessa områden hörde bland annat Skäggetorp, Ryd, Berga och Ekholmen, som alla skulle byggas ut under miljonprogrammets era.

Exploateringen av Ryd började således planeras först på 1960-talet, innan dess bestod området av åkermarker och ett mindre antal äldre hus tillhörande Ryds egendom. Anläggandet av Rydsområdet stod emellertid i beroende till den planerade omläggningen av det militära flygfältet Malmens start- och landningsbanor. När Malmens flygbanor lades om från västöstlig till nordsydlig riktning, blev det möjligt att bebygga området österut, väster om centrala Linköping. Omläggningen innebar att Rydsområdet nu kunde bebyggas med bostäder och vid Valla gård, söder om Ryd, blev det möjligt att anlägga ett universitetsområde.

Hallen i bottenvåningen, foto taget 1967 innan herrgården ombyggdes till kärhus.

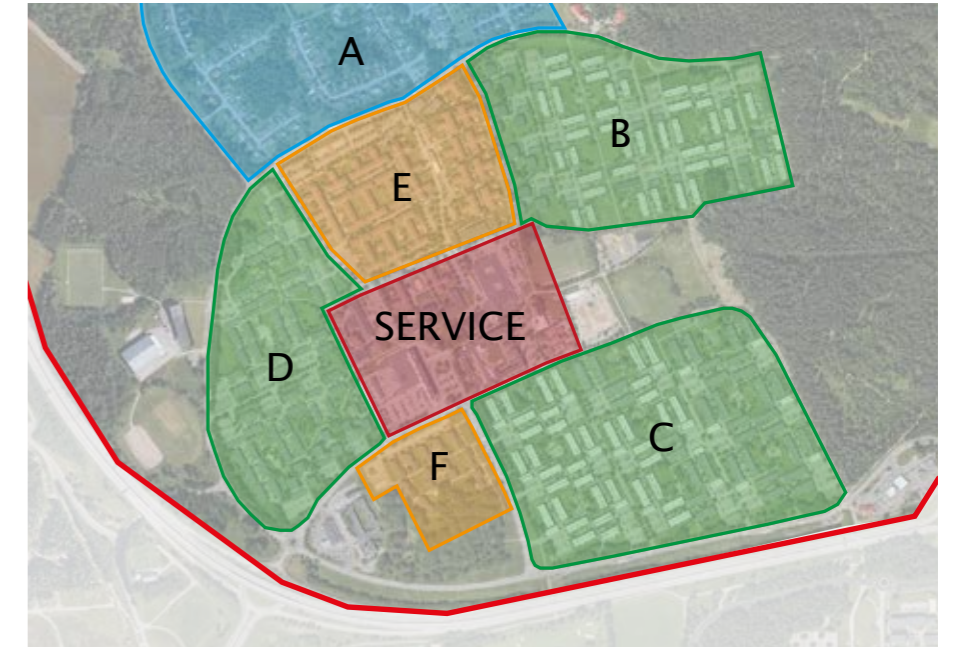
Ryds gård, Interiörbild från matsalen, 1907.

Ladugården 1972 med de nyligen uppförda studentbostäderna i Ostkupan i bakgrunden. Ladugården revs kort efter att bilden togs.

Huvudbyggnaden från nordväst. Foto taget 1963 innan exploateringen.

Den f.d. herrgårdsflygeln uppfördes runt 1890 som revs i samband med studentbostädernas utbyggnad.

Ladugården tillhörande Ryds Gård var belägen öster om nuvarande kv. Ostkupan inom nuvarande kvarter Osthyveln. Foto från 1972.

- SMÅHUSOMRÅDE "VILLARYD"
- FLERBOSTADSOMRÅDEN
- STUDENTBOSTÄDER
- SERVICE
Centrumanläggning, skolor, äldreboende m.m.

1961

1978

2015

EXPLOATERINGEN AV RYD

Den nya stadsdelen Ryd började byggas ut 1966 och färdigställdes i sin helhet 1974. I jämförelse med flertalet av de liknande, samtida områden som byggdes ut i Linköping var Ryd ett av de tidsmässigt mest koncentrerade områdena. Ryd planerades som en grannskapsenhet med cirka 10 000 invånare där både familjebostäder, studentbostäder, grundskola och en centrumanläggning skulle inrymmas.

Ambitionen för Rydsområdet var hög och 1962 utlystes en allmän stadsplanetävling för utformningen av området. Målet var att dispositionsplanen skulle vara fastställd senast 1 juli 1964. 1963 avbröts tävlingen på inrådan av stadens planarkitekt Bernt Nordberg. Nordberg menade att tidsbristen var ytterst besvärande och förordade att planen skulle utformas av en enskild konsultfirma. För utformningen av Ryds stadsplan anlätades därför Vattenbyggnadsbyrån (VBB) i Stockholm, under ledning av Gunnar Lindman.

På grund av flygsäkerhetsskäl krävde flygvapnet att särskilda byggnadsrestriktioner tillämpades för Ryd. Det var därför inte möjligt att bygga för högt på grund av den gamla flygbanan, som fortfarande fungerade som reservbana. Även markförhållandena påverkade vilken byggnadstyp som var möjlig att uppföra. Den mjuka, leriga jordbruksmarken innebar att man tvingades anlägga husen på betongplattor för att undslippa pålning. I den

första dispositionsplanen begränsades våningshöjden för samtliga hyreshus i området till två våningar utan källare. Den låga bebyggelsen i Ryd var sålunda inte en estetisk utgångspunkt i första hand. Vid en senare revidering av dispositionsplanen justerades den begränsade våningshöjden till att även trevåningshus och eventuellt ytterligare våningsplan kunde tillåtas där grundförhållandena var goda, vilket även möjliggjorde centrumbebyggelsens högre volymer.

Flertalet förslag till disposition av stadsdelen togs fram, men först 1966 fastslogs den slutliga planen med mindre revideringar efterhand. Flerbostadshusen i Ryd koncentrerades i områdets södra del och småhusen i dess norra del med ett stort parkområde centralt i området. Cirka 10 % av bostäderna reserverades ursprungligen för studentbostäder men kom senare att utökas.

RYDS DELOMRÅDEN

Ryd delades in i flera mindre delområden: A-F, som alla utom småhusområdet i delområde A, uppfördes av det kommunala bostadsbolaget Stångåstaden AB. Stångåstaden stod således bakom samtliga flerbostadshus som uppfördes i Rydsområdet.

Område A, beläget i norra delen av Ryd, var det enda området som utgjordes

av småhus. Området bebyggdes delvis med så kallade KB-villor, en form av kedjehus med flexibel planlösning uppförda som totalentreprenad av det lokala byggbolaget Kvissberg & Bäckström AB (KB-bygg). KB-villorna som stod klara 1971 är enligt Linköpings Översiktsplan "Linköpingspecifika och äger ett stort lokalhistoriskt intresse". Resterande villor inom delområdet uppfördes i egen regi.

Område B, C och D bebyggdes i huvudsak av flerbostadshus i två våningsplan utan källare. För både område C och B anlätades arkitektbyrån Arton arkitekter från Helsingborg. Områdena fick därmed också en liknande utformning med tvåvåningshus i tegel med takband och midjeband av träpanel. Område B påbörjades 1970, fyra år efter att område C började byggas ut.

För utformningen av Område D som började byggas ut 1967 anlätades SAR Audun Stockland från Göteborg. Husen grupperades på samma vis som område C med 17 meter mellan husen och indragna parkeringsplatser. Längs med infarten mot Ryds centrum placerades även nio punkthus i tre våningsplan, vilka placerades i grupper om tre. Denna avvikande hustyp användes för att den lämpade sig bättre för smålägenheter som koncentrerades hit, men även för att skapa en bättre inramning mot Ryds centrum.

Utöver bostadsbebyggelsen anlades även ett stadsdelscentrum i sydvästra delen av Ryd, bestående av butiker, vårdcentral, tandläkare, äldreomsorg m.m.

Uppdraget att utföra centrumanläggningen tilldelades stockholmsarkitekterna Höjer och Ljungqvist (nuvarande Origo). Anläggningen stod klar 1972.

Öster om Ryds centrum intill kyrkan förlades skola och fritids. Här anlades även ett större grönområde med parkstråk och idrottsområde med angränsning till Rydskogen i öst.

STUDENTBOSTÄDERNA

1966 hade beslutet tagits om att placera högre undervisning i Linköping vid området kring Valla gård, precis söder om Rydsområdet. Vid den tiden hade tidigare beräkningar på antalet studenter ökat varför de 10 % som ursprungligen reserverats för studentbostäder i Ryd nu utökades till 2500 bostäder. I ett tidigare förslag till dispositionsplan hade en del av område C reserverats för studentbostäder vilket senare disponerades om till område B. Med anledning av det utökade antalet studentbostäder omlokaliseras dessa till område E och F.

För utformningen stod stockholmsarkitekterna Höjer och Ljungqvist som även fick hade uppdraget att utforma centrumbebyggelsen i stadsdelen. Område E, beläget norr om Ryds centrum, skulle bli det större studentbostadsområdet med cirka 2000 bostäder. Område F, det mindre studentbostadsområdet, beläget i stadsdelens sydvästra del kom att utgöras av cirka 475 enkelrum vilka inrymdes i byggnader om 2-3 våningsplan med förhöjd mittdel.

Beträffande herrgårdsbyggnaden och tillhörande ladugård som var belägna inom område E, hade användningsområdet diskuterats fram och tillbaka. Tidiga idéer fanns på att huvudbyggnaden kunde bli värdshus och ladugården användas som kyrka alternativt ungdomsgård. I samband studentbostädernas omlokalisering föreslogs huvudbyggnaden istället nyttjas som allmänna lokaler för studieverksamhet. Slutligen beslutades att herrgårdsbyggnaden skulle disponeras som kårhus för universitetet. Det nära avståndet mellan studentbostäder och kårhus innebar att inga övriga gemensamhetslokaler uppfördes.

Ryds olika delområden utmarkerade på en situationsplan från planeringsstadiet.

Flygbild från sydväst med utsikt över centrumanläggning längst upp i bild och studentbostäderna i område F till höger i bild. I förgrunden syns det f.d. motorhotellet som uppfördes samtida med bostäderna i Ryd. Idag ligger Scandic Linköping Väst på platsen.

GUNNAR LINDMAN OCH VATTENBYGGNADSBYRÅN VBB

Gunnar Lindman (1912-2000) var en av de mest inflytelserika stadsplanerarna i Sverige under efterkrigstiden. Han var arkitekt, utbildad vid KTH och Konsthögskolan, och kom tidigt in på planerarbanan. Som stadsplanechef i Malmö 1946-56 var han med om en omfattande utbyggnad av folkhemets Malmö. Han drev där en linje att bygga staden tätt med cykelavstånd mellan de olika delarna av staden – en linje som var en tydlig kontrast till det byggande av solitära, glesa grannkapsstadsdelar som genomfördes i Göteborg och Stockholm.

Lindman arbetade vid Vattenbyggnadsbyrån VBB 1944-46 och 1957-77. Byrån var oerhört inflytelserik i svensk arkitektur och planering under 1950- och 60-talen, främst tack vare Sune Lindström och Gunnar Lindman. Planuppdragen omfattade såväl regionplaner som konkreta projekt och Lindman har utarbetat planer i städer som Södertälje, Västerås, Linköping, Norrköping, Karlstad, Lund, Eskilstuna och Solna. VBB hade en omfattande internationell verksamhet och Lindman har utfört uppdrag i Finland, Norge, Spanien, Liberia och Jordanien.

VBB förvärvades av FFNS under 1990-talet och kan sägas ingå i dagens Sweco.

Småhusområdet Ryd A på 1970-talet. På bilden syns de så kallade KB-villorna ritade av det lokala byggbolaget Kvissberg & Bäckström AB. Bildkälla: Linköpingshistoria.se

KVARTERET

KV. OSTKUPAN

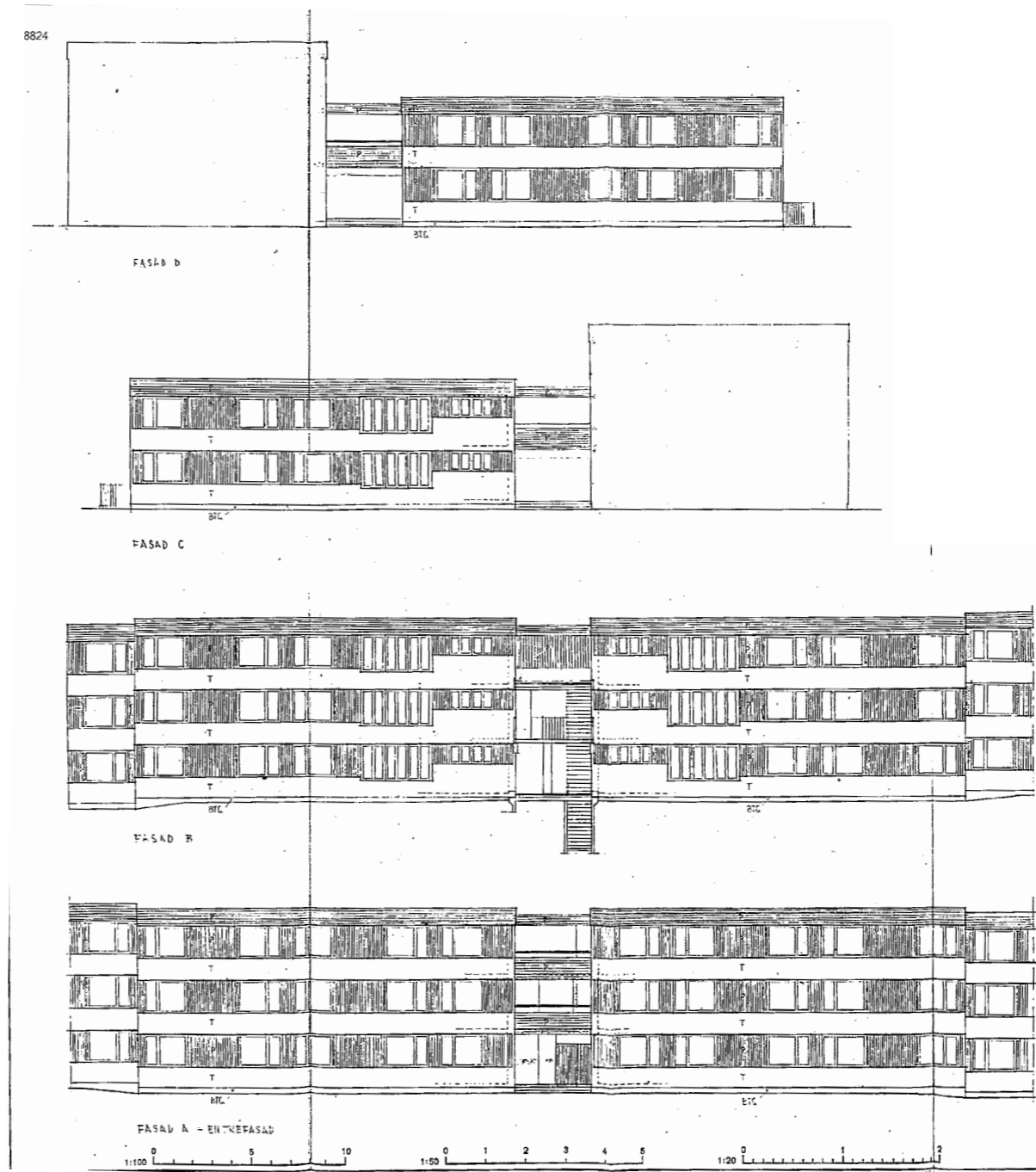
Kvarteret Ostkupan anlades 1966-67 som en del av område E i nordvästra delen av Ryd. Kvarteret utformades av Höjer-Ljungqvist arkitekter som ett av stadsdelens studentbostadsområden (se Historik-närområdet).

I öster och väster kom området att begränsas av bostadsområdena B och D, i söder av centrum och i norr av Rydsvägen. Planformen utarbetades i enlighet med dispositionsplanen och kom att inrymma ca 2000 enkelrum totalt. Den för tiden vanliga parkeringslösningen att samla upp parkering i större anläggningar ville man helst gå ifrån och istället placerades ett flertal markparkeringarna i kvarterets ytterkanter.

Husen uppfördes i 2-3 våningar med platta tak, fasader i gult tegel och fönsterbröstningar och fasadband med träpanel. Volymerna sammanlänkades tre och tre med en parallellställd volym. Passagen som sammanlänkar volymerna var ursprungligen panelklädd liksom resterande fasader.

I kvarterets inre delar skulle volymerna bilda helslutna kvarter som omgärdade stora gräsbelagda gårdar. Byggnaderna i kvarterets ytterkanter placerades i halvslutna kvarter med gårdar som öppnade upp sig mot parkeringsytorna.

Gårdarna var ursprungligen fria från servicebyggnader av olika slag istället försågs en del av husen med källarvåning för att täcka områdets behov av skyddsrum, tvättstugor och dylikt. Bostädernas entréer placerades mot kvarterstråken.

Fasadritning, 1967, Höjer-Ljungqvist arkitekter.

HÖJER & LJUNGQVIST

Höjer-Ljungqvist Arkitektkontor grundades 1952 av Jon Höjer och Sture Ljungqvist. Höjer-Ljungqvist stod för en rikt varierad produktion och har format en stor del av ytterstadsområdena under efterkrigets Sverige. Arkitektfirman ritade både stadsplaner, bostadsområden, radhus, centrumanläggningar, skolor, kontors- och industribyggnader samt kyrkor och banker och deras arkitektur bar en tydlig koppling till funktionalismen. Allmännyttan och staden var de främsta beställarna och trots pressad ekonomi kämpade arkitektparet för god kvalitet.

Radhus kom att bli en av firmans stora specialiteter med exempel från både i Farsta, Vinsta, Kälvesta, Nälsta och Smedslätten. Totalt ritade Höjer-Ljungqvist mer än 3 000 småhus främst för SMÅA (Stockholms stads småstugebyrå). Höjer-Ljungqvist var inblandade i utbyggnaden av Vällingby under 1950-talet där de bl.a. ligger bakom terrasshusen vid Mörsilgatan i Vällingby uppförda av Svenska Bostäder 1953-54 samt radhusområdet "Atlantis" i kvarteret Accepten. Här finns många av 1950-talets typiska former som öppna planlösningar och förskjutna halvplan eller souterrängvåning.

Under 1960-talet medverkade Höjer-Ljungqvist i utbyggnaden av flera miljonprogramsområden i Stockholm bl.a. Botkyrkastaden, Bredängs centrum och Kista. Firman har som ambition haft att forma hela miljöer med både bostäder, skolor, ibland kyrka och andra gemensamma anläggningar och har särskilt ritat byggnader för integrerade verksamheter.

Under 1970-80-talet låg firman bakom ett flertal uppmärksammade i Stockholms innerstad, bl.a. bostäder, butiks- och servicecentrum Ringen vid Götgatan (1979-82) samt den omdiskuterade ombyggnationen av Hästkopalatset vid Hamngatan i Stockholm (1971-72).

Höjer-Ljungqvist skulle även rita ett flertal bostäder och centrumanläggningar under miljonprogrammets utbyggnad i Linköping. 1960 stod Johannelund klart, det första stadsdelscentrat utanför centrala Linköping där Vällingby och ABC-modellen (arbete, bostad, centrum) stod som förebild. Ytterligare tre områden byggdes ungefär ett decennium senare; Ekholmen, Skäggetorp och Ryd, samtliga under loppet av ett år.

Höjer-Ljungqvist vann en rad arkitektävlingar bl.a. mottog de Ytongpriset vid två tillfällen: 1974 för kvarteret Sörgården i Tensta, ett radhusområde uppförd med lättbetong och självbyggeri och 1977 för Kista etapp 1 där de ritade både stadsplan och byggnader för byggnadsfirman Platzer. 1988 mottog arkitekterna priset Europa Nostra för Stora Gatan i Sigtuna.

1989 överlämnade Jon Höjer och Sture Ljungqvist verksamheten till medarbetarna som driver kontoret vidare under namnet Origo.

Johannelund var Linköpings första stora byggnadsprojekt. Utbyggnaden startade 1955 och den nya stadsdelens centrumbebyggelse invigdes fem år senare efter Höjer-Ljungqvist ritningar. Källa: Digitalt Museum.

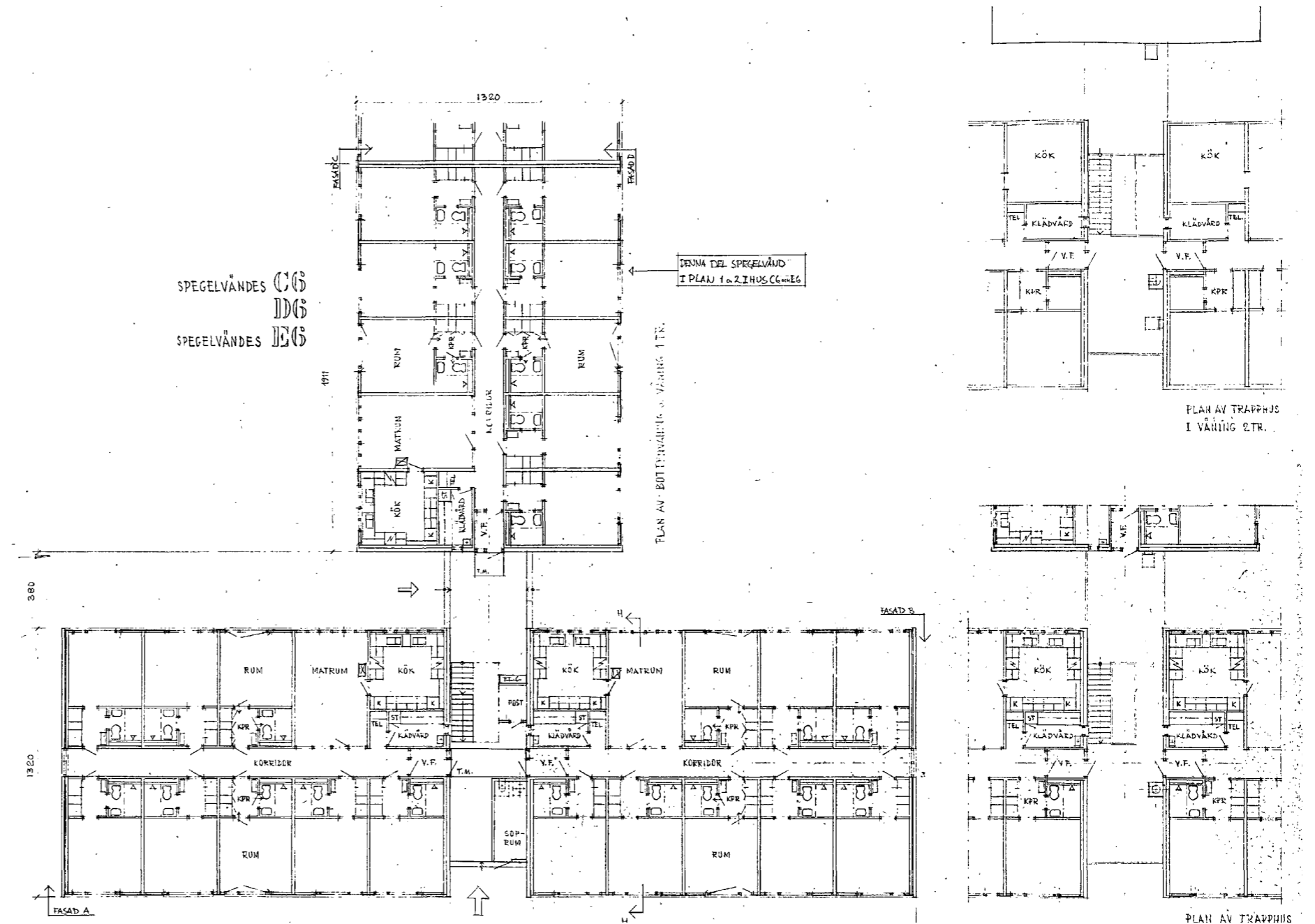

Atlantis radhusområde, 1953-54. Källa: Digitalt Museum.

PLANLÖSNING

Grundprincipen för bostadshusen är tre byggnadsvolymer varav en paralleltställd, som sammanlänkas genom en passage i trapphusets förlängning. Planlösningen gjordes likvärdig i samtliga volymer med 8 st studentrum per korridor. I trapphusets entré i bottenvåningen placerades ett mindre soprum. Studentrummen placerades på var sida om en centrerad korridor. Studentrummen som till huvudsak utgjordes av enkelrum gavs lika utformning med ett mindre kapprum med badrum på ena sidan och garderob på andra sidan. I början av korridoren placerades gemensamhetsutrymmen i form av kök, matrum och rum för "klädvård".

Några av husen i kvarterets mitt försågs med större lägenheter på 2 r o k samt ett antal handikappsanpassade lägenheter. Även i "flygelbyggnaderna" som uppfördes invid herrgården placerades tvårumslägenheter. I den västra flygelns bottenvåning förlades ett dagis/barnstuga och i den östra flygelns källarvåning placerades cykelgarage och aktivitetsutrymmen för studenterna.

Planritning, bottenplan, plan 1 och 2 tr, 1967, Höjer och Ljungqvist.

Nya taktäckta cykelparkeringar från 2016 och tvättstuga från slutet av 1980-talet.

Förrådsbyggnaderna tillkom på 1990-talet.

FÖRÄNDRINGAR

1988-89 kompletterades Ostkupan med 400 studentbostäder. Åter igen var det Höjer och Ljungqvist som stod för ritningarna. Huvuddelen av de befintliga husen i kv.Ostkupan påbyggdes med ett våningsplan och gavs nya sadeltak. Passagen mellan volymerna fick en ny utformning med nya fönster. Hisstorn uppfördes i anslutning till passagerna i de högre volymerna. Tvåvåningshusen i kvarterets mitt påbyggdes inte men de platta taken ersattes med sadeltak, troligtvis för att anpassas till de omgivande husen. De ursprungliga panelklädda balkongerna ovan entréerna omjordes till plåtklädda burspråk i samma stil som påbyggnaden. Fasadbänden med träpanel ges även dessa panel av plåt och troligtvis byttes även de glasade entrépartierna och entrédörrar vid den här tiden.

Vid den här tiden tillkom även de oktagonformade tvättstugorna på gårdarna. Förrådsbyggnaderna placerade längs med gårdarna i kvarterets ytterkanter tillkom under 1990-talet. Miljöhusen på parkeringsplatserna uppfördes 2005.

2016 påbörjades en upprustning av utemiljön i Ostkupan som delvis har inneburit att nya taktäckta cykelparkeringar har tillkommit på gårdarna. I skrivande stund sker en upprustning av entréerna som förses med nya murar och trappor med blomplanteringar.

I slutet av 1980-talet påbyggdes husen med ett våningsplan och burspråk mot gatufasaden. Entréer och trapphusfasaden fick en ny utformning. Utemiljön genomgår i skrivande stund en upprustning bl.a. i form av ny markbeläggning, planteringar och bänkar.

Ny trapphuspassage och hisstorn tillkom samtida med påbyggnationen.

NULÄGE

STADEN

LINKÖPING VÄXER

Linköping har länge varit en expansiv stad men är inne i en särskilt kraftig tillväxtfas. Linköping tillsammans med Norrköping omtalas som den fjärde storstadsregionen. Högastighetsjärnvägen Ostlänken som nu planeras kan innebära att stadens och regionens tillväxt stärks ytterligare.

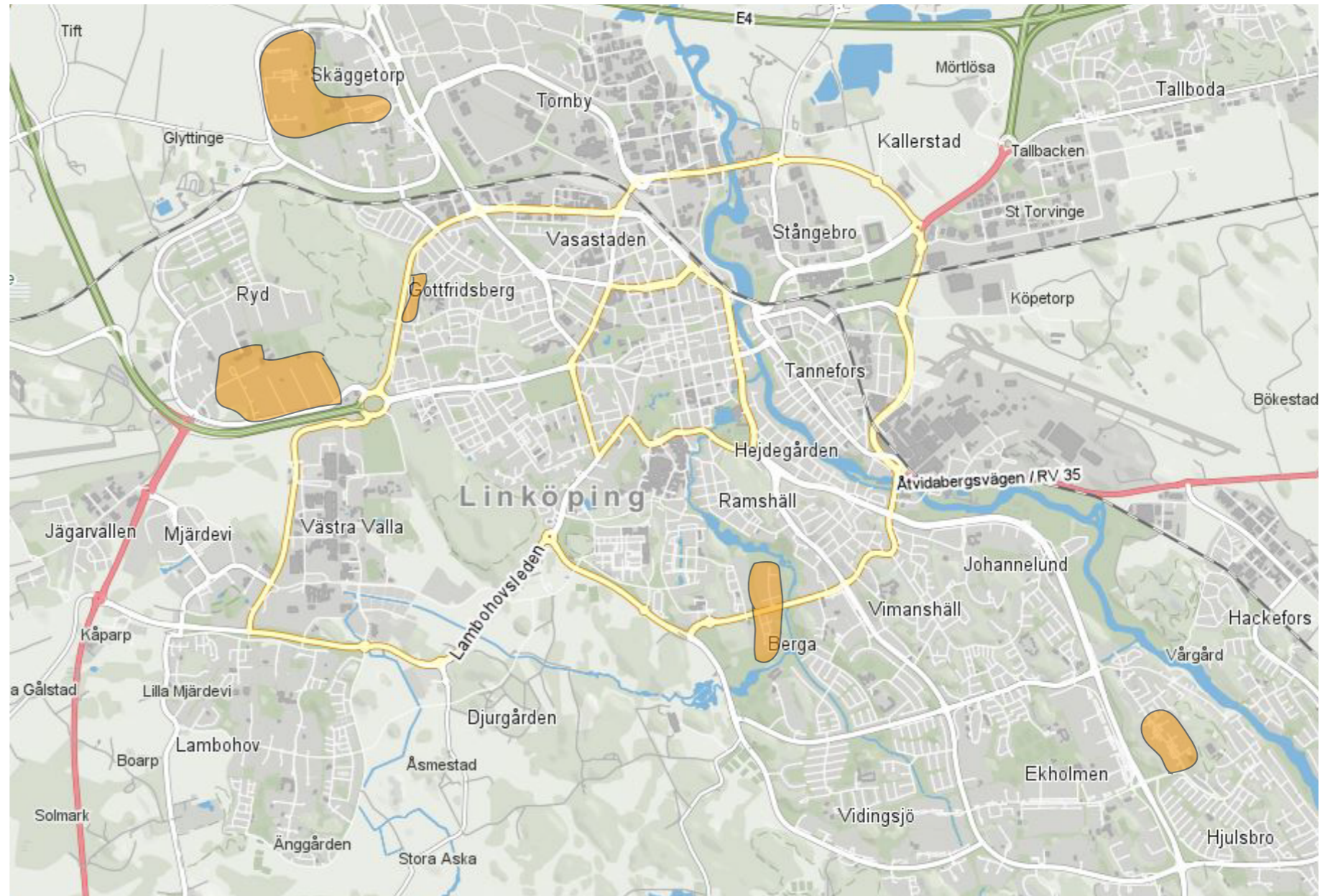
Tiotusentals nya bostäder behövs inom en snar framtid. I stadsbyggandet arbetar Linköping fortfarande med att komma tillrätta med den obalans i utsträckning som stadsbebyggelsen haft sedan andra världskriget. I översiktsplan 2010 visas hur man vill bygga staden "rundare", dvs med en jämnare utbredning runt stadskärnan än vad som nu är fallet. Samtidigt strävar man efter att inte bebygga högproduktiv åkermark.

TÄTARE STAD

Den huvudsakliga stadsbyggnadsstrategin är dock att bygga staden inåt. Linköping siktar på att bli tätare och mer sammanhållen stad. Genom att bygga tätare blir stadslivet rikare, underlaget för kollektivtrafik förbättras och barriärer kan byggas bort. Förtätningsprojekt kommer därför aktualiseras inom och mellan befintliga bebyggelsegrupper.

Områdena från miljonprogrammet och rekordåren ligger inom de västra, södra och halvcentrala stadsdelsområdena.

I några fall, särskilt Ryd och Skäggetorp, utgör miljonprogramsstadsdelarna tydligt avgränsade enklaver, avgränsade från omgivningen av trafikleder och grönområden. I detta avseende följer de helt 1967 års generalplan och den tidens ideal om avgränsade stadsdelar som var självförsörjande på social service. Denna planeringsideologi står ofta i stark motsats till dagens ambitioner om en mer integrerad stadsbyggnad med goda, gärna bebyggda, kopplingar mot omgivningen.

Karta baserad på Stadskaraktärer i Linköping (2006). Ytor markerade med orange motsvarar de områden från perioden 1965-75 som i planeringsunderlaget från 2006 pekats ut som områden med särskilt höga stadsbyggnadskvaliteter.

UTBLICKAR

MILJONPROGRAM I LINKÖPING

Bland miljonprogramsområdena i Linköping är två områden i Ryd, Ryds centrum och allé (område 33) med Ryds Herrgård samt KB-villorna (34), utpekade som värdefulla miljöer i ÖP 2010. Även Västra Berga (område 23) och centrala Skäggetorp (område 36) är utpekade värdefulla miljöer.

Här har valts att göra utblickar till de områden som i planeringsunderlaget *Stadskaraktärer - en studie av bostadsmiljöer i Linköping* (2006) pekats ut som områden med särskilt höga stadsbyggnadskvaliteter. Syftet är att skapa referensramar runt Ostkupan och Ryd.

Studien visar att Ryd inte har någon direkt motsvarighet vad gäller planmönster eller gruppering av bebyggelse bland dessa områden. Inget område är det andra likt. Tvåvåningshus förekommer i de andra områdena men inte i lika hög utsträckning och lika konsekvent som i Ryd.

- 1966-74
- Lamellhus rätvinkligt placerade i grupperingar om två
- 2-3 våningsplan
- Majoriteten flerbostadshus med en mindre andel småhus
- Större centralt beläget parkområde
- Parkeringsytor placerade längs med angöringsgator
- Två separata delområden med studentboende från 1960-talet
- Egen Centrumbebyggelse, två grundskolor, kyrka

- 1964-87 (hela Skäggetorp)
- Kringbyggda gårdar, planmönstret ej strikt.
- Flerbostadshus i 2-4 våningsplan
- Varierad parkeringslösning
- Större centralt beläget parkområde
- Egen centrumbebyggelse, skola, kyrka

- 1960-tal
- Domineras av småhus, mindre flerbostadsområde i norr.
- Flerbostadshus i 3-4 våningsplan
- Mindre centrum, högstadieskola
- Stora grön- och parkområden som skiljer småhus från flerbostadshus.

- 1965
- Flerbostadshus i 2-3 våningsplan med källare.
- Lamellhuslängor placerade kring en långsträckt innergård.
- Perfier markparkering mot matargata.
- Grundskola (åk 0-9) i närheten.
- Centrum och gymnasium finns i stadsdelen.

- 1969-71
- Tvåvånings lamellhus med källare
- Smalt gångstråk mellan entrésidor.
- Bebyggelsen öppnar upp mot grönytor
- Förskola och grundskola (åk 0-6)
- Inre markparkeringar.

NÄROMRÅDET

DELOMRÅDEN I RYD

Stadsdelen Ryd är belägen väster om centrala Linköping och avgränsas av Malmslättsvägen i syd och väst, Rydskogen i öst och Glyttingevägen och järnvägen i norr. Stadsdelens gränser och indelning är detsamma som när området byggdes ut.

Ryd har en tydlig uppdelning mellan hyresbostäder, studentbostäder och småhus. Dessa tre områden kallas av invånarna ibland för människo-Ryd, student-Ryd och villa-Ryd.

Större delen av Ryd utgörs av flerbostadshus som är koncentrerade till sydvästra delen av stadsdelen placerad runt omkring ett större parkområde i centrum.

I centrum av stadsdelen, väster om parkområdet, ligger Mikaelsskyrkan, i det före detta spannmålsmagasinet som tillhörde Ryds herrgård. Kyrkan har idag byggts till med församlingshem. Här ligger även Nya Rydsskolan (åk 0-9) med fritidsgård, kafeteria och stadsdelsbibliotek. I sydväst finns ett stadsdelscentrum med centrumanläggning med olika typer av service, äldreboende, demensboenden och servicelägenheter för pensionärer. I centrumanläggningen inryms bland annat apotek, tandläkare, matbutik, frisörsalong och blomsterbutik. Här finns även två restauranger och ett konditori. Ryds herrgård är belägen norr om Ryds centrum vid de nordligaste studentbostadsområdet (E). Mangårdsbyggnaden utgör idag kårhus för Linköping universitet.

Nordvästra delen av Ryd består av småhus i form av villor och kedjehus. Här ligger även Björnkärskolan (åk 0-6). Östra delen av Ryd utgörs av Rydsskogen som är ett populärt motions- och strövområde.

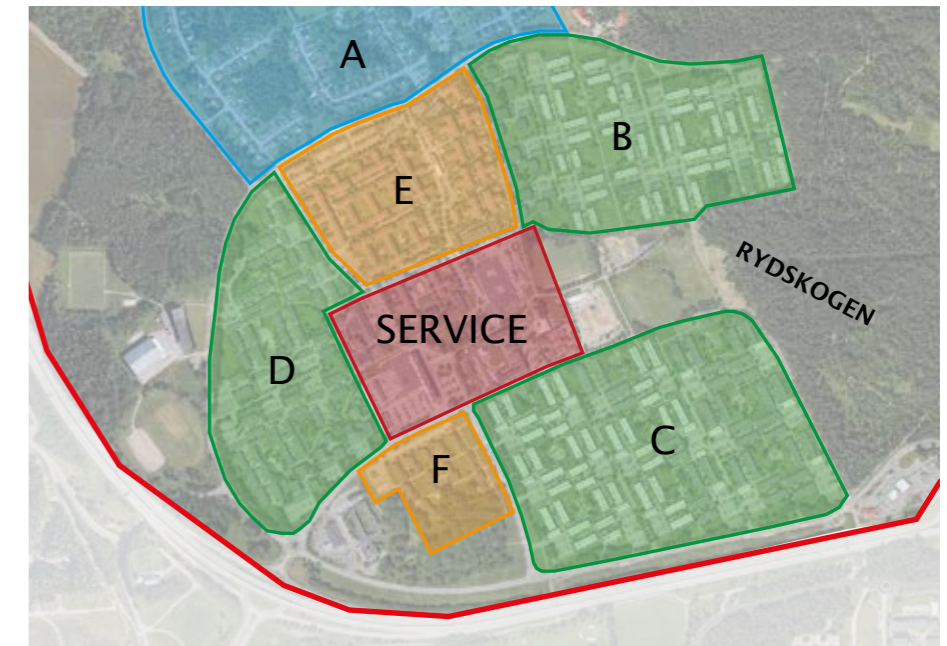
Det totala invånarantalet i hela stadsdelen är idag cirka 9000.

Ryds centrum. I den högre volymen finns idag ett 55 plus-boende.

Centrumanläggningen i Ryds sydvästra del ritad av Höjer och Ljungqvist. Anläggningen genomgick en fasadrenovering under 2016-2017 (Beskriva mer?). Anläggningen består av en högre, långsträckt byggnadsvolym i fem våningsplan med loftgångar på fasaden mot sydväst och en lägre volym i ett våningsplan dit entrén till Ryds centrum är placerad.

- SMÅHUSOMRÅDE "VILLARYD"
- FLERBOSTADSOMRÅDEN
- STUDENTBOSTÄDER
- SERVICE
Centrumanläggning, skolor, äldreboende m.m.

BOSTADSBEBYGGELSE OMRÅDE A, B OCH D

Bostadsområdena i Ryd är belägna i område A, B, C och D. Arkitekturen är genomgående för flerbostadshusen i område B, C och D som är utformade på liknande sätt både i gestaltning, gruppering och områdes struktur. Parkeringslösningarna är liksom i Ostbrickan, placerade inne bland bostadsbebyggelsen

Område A "Villaryd" i norra delen av Ryd består av fristående villor och kedjehus som förändrats i olika utsträckning.

Område B, norr om Område C. Husen utformades liksom Område C av Arton arkitekter och gavs en näst intill identisk exteriör, bortsett från fasadfärgen som i område B har en genomgående grön kulör till skillnad från Område C röda och bruna fasadpaneler. Husen är även grupperade enligt samma princip som i område C.

Område B, fasad mot entréstråk mellan två lameller.

En av hustyperna i Område D i västra delen av Ryd. Husen ritades av SAR Audun Stockland från Göteborg med tydlig inspiration från Område C med låga lamellhus, utskjutande trapphuspartier med indragen entréport, fasad- och takband i liggande mörkt brun träpanel och gavlar och trapphus i gult tegel. I område D saknas Ostbrickans utskjutande gavelpartier, här är istället takbanden något utkragande från fasaden.

Den andra hustypen i område D är koncentrerad längs med Mårdtorpsgatan söder om Ryds centrum och utgörs av 9 st punkthus. Punkthusen vilka uppfördes i tre våningsplan grupperades tre och tre.

STUDENTBOSTÄDER OMRÅDE E OCH F

Studentbostäderna är uppdelade i två delområden; område E, där Ostkupan ingår, norr om centrum- och serviceområdet och område F, i sydvästra delen. Studentbostadsbebyggelsen är sammantaget mer varierad än bostadsområdena, både sett till volym, våningshöjd och gestalning.

Markbehandlingen är enklare i område E och F än i övriga delområden i Ryd. Här finns exempelvis inga lekgårdar eller bearbetade entrétråk, istället präglas område E och F av kringbyggda alternativt stora öppna gräsytor. Dessa öppna ytor har gällande Ostkupan i varierande grad sedan 1980-talet succesivt förtätats med tvättstuge- och förrådsbyggnader samt taktäckta cykelparkeringar.

I område E inom kv. Osthyveln, längs med Rydsvägen, har studentbostäderna kompletterats med ett antal nya fastigheter (2000-tal?).

Studentbostäderna i kv. Osthyveln är liksom Ostkupan påbyggda med ett våningsplan.

Område F (Kv. Ostfatet) i sydvästra delen av Ryd, söder om Ryds centrum. De 11 volymerna har lika utformning med en högre förskjuten volym i tre våningar sammanbyggd med en lägre del i två våningar. Husen har genomgående fasader av mexitegel med fönsterbröstningar och takfot av brun plåtpanel.

Studentbostäder i Område E i kv. Osthyveln väster om kv. Ostkupan. Dessa punkthus är 12 st i antal och placerade i grupperingar om tre. Fasader i gult tegel och fasaband i stående och liggande träpanel (?) i vit och rött/grönt.

I kv. Osthyveln, längs med Björnkärrsgatan (Område E) har studentbostäderna kompletterats med en provisorisk modulbyggnad.

OMGIVANDE MILJÖ

Miljön som omger stadsdelen präglas av mycket grönska. Den gröna trädkantade zonen längs med Rydsvägen skapar en tydlig barriär mellan väg och bebyggelse. Det öppna interna parkområdet har en tydlig koppling till Rydskogen i väster. Stadsdelen präglas även av den tydliga trafiksepareringen där gång- och cykelvägar har separerats från bilvägar. I området finns ett flertal gångtunnlar för att gång- och cykeltrafikanter inte ska behöva korsa bilvägen.

Norr om kv. Ostkupan ligger Område A även kallat "Villa-Ryd".

Söder om Ostkupan finns stadsdelens serviceområde. Intill centrumanläggningen mitt emot Ryds Herrgård finns en mindre torgbildning och grönyta med konsnärlig utsmyckning i form av skulpturer i sten.

Kv. Ostpressen och Ryds allé söder och kv. Ostkupan med torgbildningen vid Ryds centrum i förgrunden. Den trädkantade allén sträcker sig från Rydsvägen i söder fram till Ryds herrgård i kv. Ostkupan.

Gångstråk från Ryds centrum till Mikeaelskyrkan och det interna parkområdet. Till vänster skimtar familjecentralen Solkatten och Rydsskolan. Till höger kvarteret Ostpressen.

Väster om kv. Ostkupan och Alsättersvägen ligger område D.

KVARTERET

VÄGAR OCH STRÅK

Kvarteret avgränsas av huvudgatan Rydsvägen i norr och de två säckgatorna Alsättersgatan i väster och Björnkärrsgatan i öster. I områdets västra gräns betjänar Alsättersgatan förutom Ostkupan även område D och Ryds vårdcentral.

Längs med kvarterets ytterkanter finns parkeringsytor som nås via kortare angöringsgator från lokalgatorna. En tvärgående angöringsgata/lokalgata löper genom kvarteret och bilda samman Björnkärrsgatan med Alsättersgatan. I söder avgränsas kvarteret av ett gångstråk som ansluter till Alsättersgatan och Björnkärrsgatan. Söder om gångstråket finns serviceområdet med Ryds centrum/+55-boende och tillhörande parkeringsplats.

Inom kvarteret finns dels bredare gångstråk som sträcker sig mellan kvarteren och smalare gårdsstråk som löper genom kvartersgårdarna. De bredare kvartersstråken är i huvudsak asfalterade och har röd alternativt grå marksten utanför bostadsentréerna. Mellan gångstråk och bostadshusen finns en bredare grönremsa.

Gårdsstråken som ansluter till kvartersstråken är asfalterade och löper genom gårdarnas gräsyta i nordsydlig riktning. På huvuddelen av gårdarna finns tvättstugor centralt placerad på gården som delar av stråket samt nyanlagda cykelparkeringar med tak på var sida. En gård är bevarad i sin helhet utan varken tvättstuga eller cykelparkeringar.

Längs med parkeringsytorna vid områdets ytterkanter finns parkeringsstråk, vilka kantas av uppväxta lövträd.

Korsningen Rydsvägen-Alsättersgatan med vy mot nordvästra delen av kvarteret.

Rydsvägen med vy mot parkeringsytorna i norra delen av kvarteret. Stora lönnträd bildar en front mot vägen.

Alsättersgatan mot söder. Markparkeringar och förrådsbyggnader i kv. Ostkupan till vänster. På höger sida finns område D med familjebostäder.

Norra delen av Alsättersvägen är fri från parkeringstyor och kantas av stora uppväxta björkträd.

Björnkärrsgatan söderifrån. Kv. Ostkupan till vänster och Osthveln till höger.

Björnkärrsgatan norrifrån med kv. Osthveln till vänster och Ostkupan på höger sida.

Ett av kvarterets huvudstråk som löper från Ryds centrum söder om Ostkupan och vidare längs med herrgårdsbyggnaden.

Parkeringsstråk i norra delen av kvarteret. Stråket kantas av förrädsbyggnader och uppväxta lönträd.

Stråk (ett av huvudstråken?) som sträcker sig genom hela kvarteret i väst-östlig riktning och kopplar samman Alsättersgatan med Björnkärsgatan.

Kvarterstråk med bostadsentréer på var sida.

Gårdsstråk som löper från kvarterstråken och genom gårdarna och runt om tvättstugebyggnaderna.

Gårdsstråk med nyligen anlagda cykelgarage på var sida.

Gård som inte bebyggs med tvättstuga eller cykelparkeringar.

PARKERINGSYTOR

Parkeringslösningen för kv. Ostkupan består av öppna markparkeringar belägna i kvarterets ytterkanter längs med Rydsvägen och de två lokalgatorna Alsättersgatan och Björnkärsgatan. Parkeringsytorna är asfalterade och saknar garage eller carports. Parkeringarna är delvis förhyrda för de boende i Ostkupan men även besöksparkering finns. Parkeringsplatserna längs med Alsättersgatan utgör även parkering för Ryds vårdcentral.

Parkering längs med Rydsvägen i norra delen av kvarteret.

Vy mot parkeringsytorna i norra delen från Rydsvägen.

Parkeringsyta längs med Rydsvägen.

Parkeringsytan längst i nordväst vid Rydsgatan-Alsättersgatan nyttjas i nuläget inte i lika frekvent som övriga parkeringsytor i kvarteret..

Parkering i väster längs med Alsättersgatan.

Parkering i väster längs med Alsättersgatan.

En av parkeringsytorna längs med Alsättersgatan i väster.

GRÖNYTOR

Ostkupan är liksom hela stadsdelen Ryd präglad av gröna inslag med en rik variation av trädsorter. Lönn, björk, lind, rönn och kastanj är träd som förekommer mer frekvent.

Parkeringsstråken kantas av trädrader med uppväxta lövträd. Längs med parkeringsytan i väster finns en trädrad med äldre lindträd.

Utemiljön har en enklare hantering i Ostkupan och i övriga studentbostadsområden än i Ryds andra delområden. Här finns t.ex. inga planteringar eller privata uteplatser. I skrivande stund pågår emellertid en upprustning av utemiljön i kvarteret, utöver nya cykelgarage och sittbänkar skapas nya planteringar som ramar in bostadsentréerna.

Bostadsgårdarna är delvis hårdgjorda och delvis gräsbelagda med ett fåtal uppväxta lövträd. Gårdarnas gräsyta har begränsats då nya tillägg i form av cykelgarage, förrådsbyggnader och tvättstugor har tillkommit efterhand.

Framför herrgårdbyggnaden (nuvarande kårhus) finns en större gräsplan där en beachvolleyplan anlagts.

Mellan Rydsvägen och parkeringsytorna finns en bredare grönremsa med större lövträd som skapar en viss distans mellan väg och bostadshusen.

En av de kringbyggda bostadsgårdarna som saknar tvättstuga och cykelgarage.

Mellan parkeringsstråk och bostadsgårdar i västra delen av kvarteret finns en trädrad med äldre lindträd.

Stora lövträd längs med parkeringsstråk och bostadshusen i västra delen av kvarteret mot Alsättersgatan.

Vid de halvslutna kvarteren finns lövträd runt omkring tvättstuga och förrådsbyggnaden.

Grönremsa och stråk med uppväxta lövträd mellan Rydsvägen och parkeringsytorna.

Nya murar med planteringar vid entréerna har nyligen tillkommit som en del av upprustningen av kvarterets utemiljö.

En grönremsa löper längs med bostadshusen. Uppväxta lövträd av olika sorter finns längs med kvartersstråken.

BOSTADSHUSEN EXTERIÖR

Ostkupan består av flerbostadshus av typen lamellhus i två-fyra våningsplan våningsplan. Några av husen har källare.

Exteriören är delvis bevarad från uppförandetiden men präglas av 1980-talets på- och ombyggnad. Husen har fasader i gult tegel och fasadpartier av plåtpanel (ersatte träpanel under 1980-talet). Fönstren i de ursprungliga delarna är av typen tvåluftsfönster utan spröjs med bågar målade i grönt eller rött, troligtvis är det de ursprungliga fönsterkulörerna. Till de allmänna utrymmena har fönstren placerats i fönsterband.

Huvudentréerna är placerade mot kvartersstråken. Ovan entréerna finns aluminiumklädda burspråk i starka kulörer och glasade indragna partier vilka ersatt de ursprungliga balkongerna. Entréportarna är i aluminium och går i samma kulör som ovanliggande burspråk, troligtvis tillkom även dessa under 1980-talets ombyggnad. På de lägre volymerna finns entréer placerade på gavlarna. De tegelklädda sadeltaken tillkom vid 1980-talets påbyggnad och ersatte de platta taken som präglar hela Rydsområdet.

Påbyggnaderna har stående plåtpanel i vitt med ett band av liggande panel i nederdel. Huvuddelen av fönstren är kvadratiska tvåluftsfönster med spröjs i pastellfärgade kulörer. Även fönsterdörrar med bröstning av plåt förekommer. På flera av gavlarna finns burspråksfönster.

I väster har volymerna placerats öppnar gårdarna upp sig mot Alsättersgatan.

Gärdsfasad i kvarterets västra del.

Påbyggnationen på 1980-talet bibehöll kvarterets mix av högre och lägre byggnader. Huvudentréerna är vända mot kvartersstråken.

De två vinkelställda "flygelbyggnaderna" uppfördes 1971 och har en avvikande utformning gentemot övriga byggnader inom kvarteret med fasader av vitt mexitegel och takband av plåt.

Entrén är placerad på gaveln, porten är troligtvis utbytt i slutet av 1980-talet. På gaveln finns även entré till källarvåning och cykelgarage.

Den östra flygelbyggnaden sett från gårdssidan. Fönstren är grupperade i fönsterband. I övre våningsplanet finns franska balkonger och under dessa finns entrédörrar från gården.

På de ursprungliga tvåvåningshusen har påbyggnadens tak fasats ut mot gavlarna.

De lägre bostadshusen i kvarterets mitt har inget påbyggt våningsplan men de platta taket har ersatts av tegelklädda sadeltak.

De halvslutna gårdarna i kvarterets ytterkanter är till stor del asfalterade och präglas av servicefunktioner i form av cykelparkering, tvättstuga och förrådsbyggnader.

De lägre tvåvåningshusen i kvarterets mitt har sekundära entréer på gavlarna. Entrédörr och skärmtak är troligtvis ursprungligt.

Entrépartiet med entréport utbyttes i slutet av 1980-talet i samband med påbyggnaden.

På gavlarna finns endast ett fönster per våningsplan, placerade vid korridorens slut. Påbyggnaden har burspråksfönster.

Entré från gården till passagen mellan husvolymerna. Den ursprungliga passagen ersattes under 1980-talets ombyggnation.

Fasaden mot gården har fönsterband och tvåluftsfönster med sidoförskjuten bäge. Mellan fönstren finns partier av plåtpanel.

Det indragna glaspartiet med aluminiumpartier tillkom vid ombyggnaden i slutet av 1980-talet. Troligtvis fanns här ursprungligen en indragen balkong. Det träpanelklädda soprummet är kvar från ursprungstiden.

Fasadpanelerna som sannolikt var i trä ursprungligen har utbytt till plåtpaneler.

INTERIÖR

Interiören präglas, liksom byggnadernas exteriör av de gula teglet som bidrar till en viss skolbyggnadskaraktär. Passagerna mellan volymerna i anslutning till trapphuset ombyggdes i slutet av 1980-talet samtida med påbyggnaden. Passagerna har i likhet med det påbyggda våningsplanet vitmålade väggar med svampmålad bröstning i kulörta färger. Svampningen var ett vanligt inslag i trapphus på 1980-talet. Trapphusen är öppna i samtliga plan. I trapphusen finns golv av linoleum i varierade kulörer. Trapporna har räcken och ledare av vitmålat stål. I entréerna finns ett postrum inklätt i stående träpanel, på utsidan av postrummet mitt emot trappan finns bevarade postboxar i trä. I några av husen finns äldre glasade trädörrar med sidoljus, och bakelittrycken som leder till studentkorridorerna. Troligtvis är dessa original. Flertalet av dörrarna är bytta på 1980- eller 90-talet. Flygelbyggnaderna som tillkom 1971-72, skiljer sig interiört från övriga hus i Ostkupan och är i högre grad bevarad från uppförandetiden.

Del av bottenvåningen i passagen mellan husvolymerna. Trapphuspassagen tillkom i slutet av 1980-talet, troligtvis utbyttes dörrarna till studentkorridorerna samtidigt. Den gröna dörren leder ut till gården.

Våning 1 tr. Trappräcke och ledare i vitmålat stål. Färgbortfall visar att räcket tidigare varit grönt.

Entré och trapphus i bottenvåning. Det gula teglet pryder även väggarna på insidan. Till höger syns postrummet som har väggar av ljusgrå träpanel. Postboxarna är ursprungliga från 1960-talet. Dörren till vänster och rakt fram genom trapphuskorridoren leder till studentkorridorerna. Dörrarna är troligtvis utbytta vid 1980-talets ombyggnad.

Vy mot studentkorridor med ursprunglig dörr, bakelittrycke och sidoljus.

Ursprungliga postboxar i trä finns bevarade i trapphusens bottenvåning.

Trapphuspassagerna som sammanlänkar husvolymerna har vitmålade gipsväggar dekorerade med svampmålade bröstningar i kulörta färger vilket kontrasterar mot de ursprungliga tegelväggarna.

Våning 1 tr. Trappan leder upp till det påbyggda våningsplanet.

Studentkorridor med träimiterande plastgolv. Den glasade dörren till höger leder in till det gemensamma matrummet som i sin tur ansluter till köket.

Ursprungligt posttrum med panel och dörr klädd i träpanel i entrévåningen.

I trapphuskorridoren mot gatufasaden finns stora fönsterpartier med bröstning och karmar i aluminium som tillkom i samband med ombyggnaden i slutet av 1980-talet.

PÅBYGGNADEN

Det påbyggda våningsplanet har liksom passagerna vitmålade gipsväggar och svampmålade bröstning. Det orange-bruna linoleumgolvet är genomgående från bottenvåning till den påbyggda våningen.

Trapphuset sett från det övre påbyggda våningsplanet. Trappräcke och ledare i vitmålad stål i likhet med nedre våningsplan.

Allrum i den påbyggda delen med burspråk mot kvartersstråk.

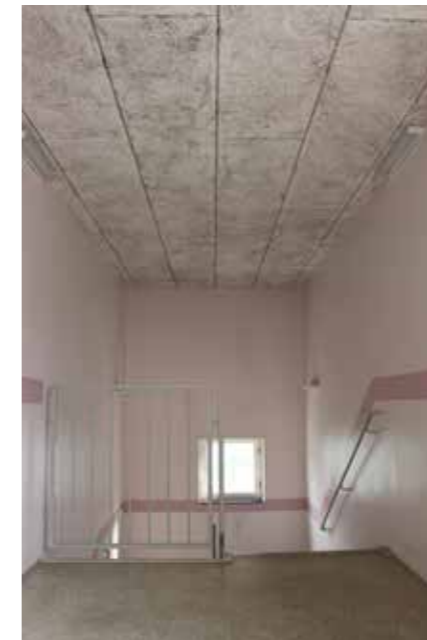
FLYGELBYGGNADER

Trapphus i den västra flygelbyggnaden. Terazzogolv och väggar i ljusrosa med en mörkrosa bård, troligtvis originalutförande från början av 1970-talet. Dörren till studentkorridoren är troligtvis utbytt på 1980-90-talet.

Ursprungligt träskåp med postfack i flygelbyggnad.

På våning 1 tr finns akustikplattor i taket.

Studentkorridor i flygelbyggnaden. Korridorrens väggar är liksom trapphuset ljusrosa med en mörkrosa bård. Taket har ribbor av trä.

HERRGÅRDEN

Herrgårdsbyggnaden och den stora gräsplanen bildar en front mot söder mellan Ryds centrum och Ostkupans studentbostäder.

Baksidan av herrgården med gårdsplan som disponeras av studentkåren. Gårdsplanen inhägnas av ett falurött trästaket. Nya utrymningstrappor med rödmålade räcken tillkom i början av 2000-talet.

Herrgården ombyggdes för handikappsanpassning och utrymning 2004 och utrustades då med med utrymningstrappa på den sydvästra gaveln.

Gaveln från nordost.

SERVICEBYGGNADER

I kvarteret finns servicebyggnader av olika slag, vilka samtliga tillkommit i efterhand. I de halvslutna gårdarna i kvarterets ytterkanter finns både tvättstuga och förrådsbyggnader. I kvarterets inre delar på de slutna gårdsbildningarna, finns enbart tvättstugor belägna i gårdens mitt. På parkeringsplatserna finns miljöhus vilka tillkom 2005.

Förrådsbyggnader och tvättstuga tillkom under 1980- och 90-talet.

På parkeringsplatserna finns miljöhus som tillkom 2005. Miljöhusen har vitmålade fasader med liggande träpanel, korrugerat plåttak och fönster med kryssformad spröjs.

De oktagonformade tvättstugorna har fasader av gulbeige tegel och plåttak.

I norra delen av kvarteret kantas parkeringsstråket av miljöhus mot parkeringen och förrådsbyggnaden på gårdsytan.

Förrådsbyggnaderna på gården har stående träpanel i ljus grått, korrigerat plåttak och rundbågade fönster på gavlarna.

KULTURVÄRDEN

KULTURVÄRDEN

RYD - EN KOMPLETT, KONSEKVENT MILJON-PROGRAMSSTADSDEL

Stadsdelen Ryd i Linköping har mycket att berätta om 1960-talet och om tidens stads- och samhällsbyggande i Sverige. Stadsdelen är i flera avseenden mycket representativ för miljonprogrammet och rekordären.

Processen som ledde fram till en färdigutbyggd stadsdel är i sig värd att uppmärksamma eftersom den innehåller flera karaktäristiska inslag. Mer eller mindre jungfrulig mark, här precis som ofta stadsnära jordbruksmark, köptes in av staden i syfte att utvidga stadsbebyggelsen och svara mot ett växande bostadsbehov i urbaniseringens spår. Staden anlitar erfarna konsulter inom stadsbyggnad som arbetar fram en dispositionsplan för en helt ny, komplett stadsdel, baserad på grannskapstanken från 1940-talet. 1960-talets ingenjörsmässiga rationalitet avspeglar sig i namngivningen av de olika delområdena, A, B, C osv.

Dispositionsplanen är helt tidsenlig, stadsbyggandet utvecklas nationellt och inte lokalt, bl a tack vare konsulterna som arbetar samtidigt över stora delar av landet.

Stadsplanen är starkt tidstypisk. Det sena 1950-talet och tidiga 1960-talet innebär ständigt mer kraftfulla uttryck i planerna med storskaliga skulpturala volymer och ibland flera hundra meter långa huskroppar. Allt eftersom 1960-talet går övergår stadsplanerna mer mot ett systemtänkande där arkitekterna tänker i strukturer som ger upprepande och enhetliga mönster. I mångt och mycket var denna anpassning ett sätt att möta kraven på verkligt rationellt byggande, dvs "produktionsanpassad projektering". Uppdelningen av jämbördiga bostadsområden på vardera sida om ett rymligt rekreations- och servicestråk var vid tiden det dominerande sättet att bygga stad på, i detta avseenden har Ryd många likar runt om i landet. Den kommersiella servicen i centrum är nu på 1960-talet främst kompletterad med den alltmer utbyggda sociala servicen som välfärdssamhället erbjuder. Tidigare var det i högre utsträckning lokaler för kultur som samhället satsade på.

Det centrala bilfria stråket är inte minst ett sätt att lyfta fram barnen och barnens behov i planeringen. Trafikdifferentieringen i Ryd är konsekvent genomdriven med Rydsvägen som sträcker sig runt området och på behörigt avstånd från de olika delområdenas byggnader. Trafiksepareringen planerades bli än mer långtgående i tidiga planer men parkeringarna kom ändå till slut att leta sig längre in i vissa av bostadskvarteren. Här skiljer dock Ostkupan ut sig gentemot de övriga delområdena som ett av få delområden utan parkeringsplatser inne bland bostadshusen.

Processmässigt är det också kännetecknande för tiden att den allt mer handlingskraftiga allmännyttan (i Linköpings fall Stångåstaden) får svara för utbyggnaden och att exploatören får ett stort förtroende och ansvar att forma den slutliga stadsplanen och bebyggelseutformningen i sina egna kvarter.

TÄTT, LÅGT OCH STADSMÄSSIGT

Att istället för att bygga högt och glest skapa en boendemiljö som var tät och låg började växa fram som ett alternativ i det nordiska stadsbyggandet under 1960-talet. "Tätt och lågt" fick dock verkligt genomslag på 1970-talet. I den ledande facktidningen Arkitektur uppmärksammade man 1965 hur stadsmässighet hade börjat uppmärksammas av arkitektkåren. Bl. a. hade planerare i Stockholm eftersträvat detta i den uppmärksammade generalplanen för Rinkeby-Tensta från 1964, en plan som det refererades till när Ryd planerades. Ordvalen i beskrivningen av de nya stadsdelarna i Stockholm kunde lika gärna ha varit Ryd.

"En förtätad och intensiv bostadsbebyggelse grupperad kring ett regelbundet format system av uterum med växlande dimensioner, alltifrån smala gånggator till relativt stora men ändå bestämt avgränsade parker. Gångvägnätet och det inre parkrumssystemet har givits en skala och utformning som anpassats till de gående."

"Trafikseparationen, som nu blivit ett självklart standardkrav, har vidareutvecklats och vägsystemet har fått en över hela området konsekvent utformning. Förslagets planmönster avses möjliggöra ett gångvägnät med korta och direkta vägar och ett avskilt bilvägnät med en klar ordning av vägtyper för olika hastighet och transportbehov"

INTE FÖRST MEN STÖRST

Ryd är ett tidigt och det första verkligt storskaliga exemplet på utbyggnad av en stadsdel med i huvudsak tvåvåningshus. Byggnadstypen, det källarlösa tvåvåningshuset, hade introducerats något årtidigare i Uppsala av ingenjörbyrå Bjerking och arkitektkontoret Ancker-Gate-Lindegren i bostadsområdet Norra Kvarngärdet - ett projekt som uppmärksammats i tidskriften Arkitektur/Byggmästaren både för den banbrytande byggnadstekniken och för den stadsmiljö som blev resultatet. Att bygga på lera krävde normalt dyrbar grundläggning som inte passade in i tidens kalkyler med ett snabbt och kostnadseffektivt byggande.

Tvåvåningshus kom att bli mycket flitigt använda under 1970-talet när de glest placerade skivhusen från 1960-talet tidigt hamnade i onåd hos både allmänhet och olika aktörer inom samhällsbyggandet.

Stadsdelen Vivalla i Örebro är sannolikt den stadsdel i landet som har störst likheter med Ryd. Vivalla kom att bebyggas på ett än mer konsekvent sätt än Ryd och under än kortare tid. Vivalla har uppmärksamts mer än Ryd i fackpressen men idag står dessa stadsdelar i fokus när de båda städerna analyserat sin rekordårsbebyggelse från kulturhistorisk synpunkt.

STUDENTERNA, EN NY MÅLGRUPP

Ryd skiljer sig från den gängse miljonprogramsstadsdelen i landet genom det stora inslaget av studentbostäder. Att tillgodose behovet av bostäder för de studenter som snart skulle fylla det universitet som också var på planeringsstadiet bidrog till stadsdelens komplexitet i planeringsfasen. 1960-talet är det årtionde då studentbostadsbyggandet verkligen träder fram som ett väsentligt inslag i stadsplaneringen och studentbostäderna från denna tid är ännu tongivande i många universitetsstäder, här kan bland annat området Alidhem i Umeå lyftas fram som jämförbart med Ryd. Som en god representant för 1960-talets studentbostadsutbyggnad i miljonprogramsmiljö har Ryd både lokalhistoriska värden knutna till det framväxande universitetet och samhällshistoriska värden som en del av miljonprogrammet i Linköping och till viss del i hela landet.

Samtidigt har 1980-talets ovarsamma påbyggnader av studentbostadshusen inneburit den hittills mest genomgripande förändringen av Ryd sedan uppförandet.

FRAMSTÅENDE AKTÖRER

En skillnad mellan Vivalla och Ryd är aktörerna. Vivalla planerades och husen ritades av Bertil Hultén och Lennart Kvarnström, båda numera relativt okända. Ryd däremot planerades i ett samarbete mellan Linköpings stad och några av landets mest etablerade planerare och arkitekter. Gunnar Lindman och VBB som utarbetade dispositionsplanen var landets ledande konsultbolag på området. Den mer specialiserade Eglers stadsplanebyrå med den internationellt välkände Fred Forbat, som utan tvivel hade en aktiv roll i Ryds planeringsprocess, var också en ledande kraft. Arkitektkontoret Höjer och Ljungqvist, som planerade och ritade det största studentbostadsområdet i Ryd, hade varit med om utbyggnaden av Vällingby i Stockholm och skulle låta tala om sig i stadsplanesammanhang i många år framöver, inte minst tack vare bostadsdelen i stadsdelen Kista i Stockholm.

TIDSTYPISK GRÖNSTRUKTUR

Grönskan i Ryd fick skapas. I denna utredning har ingen detaljerad information om hur planerna för parkmark och grönytor såg ut och vem som formade dem funnits att tillgå. Klart är att utbyggnaden på ett kallt, flackt åkeravsnitt medförde att man tvingades konstruera en parkkaraktär. Det fanns inget befintligt annat än allén och Rydskogen att bygga vidare på. Den täta varierade grönskan inne i Ostbrickan är nu uppvuxen och ger sannolikt en bra bild av hur de inblandade såg miljön framför sig. Gröna gaturum med planterade lövträd längs angränsningsgatorna, skärmar av lövträd längs trafiklederna och en öppen

karaktär i det centrala parkrummet är inslag som präglar motsvarande miljöer i andra städer. Även den vördnadsfulla inställningen till skogspartier, i detta fall Rydskogen är värd att uppmärksamma då man under 1960-talet tillmätte friluftslivet allt större betydelse.

AKTIVT FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL KULTURMINNEN

Ett värdefullt inslag utgörs också av förhållningssättet till den befintliga herrgårdsmiljön som togs i anspråk för den nya, hypermoderna stadsdelen. Äldre bebyggelse hade generellt låg status under 1960-talet men herrgårdar hörde till en kategori byggnader man inte gärna rev. I otaliga stadsdelar runt om i landet har den gårdsbebyggelse som givit nya stadsdelar sina namn sparats, mer eller mindre inklämda och sällan med mer än endast de mest förnämna byggnaderna kvar. I Ryd blev endast mangårdsbyggnaden och det ståtliga sädesmagasinet kvar. Man hade dock ett ovanligt aktivt förhållningssätt till de bevarade inslagen: Mangårdsbyggnaden avsattes för den kommande studentkåren. Magasinet blev kyrka, ett obligatoriskt inslag i en komplett ny stadsdel. Allén sparades och kom att ange riktning för hela vägnätet i stadsdelen.

OSTKUPAN - SAMMANFATTANDE VÄRDE

Ostkupan delar i stort kulturvärden med den övriga stadsdelen. Kvarteret har dock ett särskilt värde knutet till sin användning som studentbostadsområde samt sina nära anknytning till Ryds herrgård som redan i planeringsstadiet fick utgöra en slags fondbyggnad till hela kvarteret och ända sedan utbyggnaden av Ryd har fungerat som studentkårhus.

1980-talets påbyggnader med sadeltak har inneburit att Ostkupans byggnader till stor del tappat sin ursprungliga utformning vilket påverkar kopplingen till det övriga Ryd som i hög grad bevarar sina platta tak. Idag finns endast två byggnader med det ursprungliga platta taket kvar. Detta har markant minskat kvarterets arkitektoniska värden då påbyggnaderna på flera sätt tydligt bryter med den ursprungliga arkitekturen. Påbyggnaderna och det ökade antalet lägenheter har också inneburit att kvarteret kompletterats med förråd och tvättstugor som fristående byggnader, i viss mån på den ursprungliga planeringens bekostnad. Detta då det bidragit till att en del av den ursprungliga tanken med stora öppna gårdar och ytor mellan byggnader till viss del gått förlorad. Idag finns endast ett fåtal av de ursprungliga fria gårdsytorna bevarade.

Herrgårdsbyggnaden med sin stora parkyta som vetter in mot kvarteret.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

KVARTERET

- Den gröna, luftiga karaktären med det stora antalet park- och grönytor, trädslag och buskplanteringar i och kring kvarteret.
- Planformen med rätvinkligt placerade husgrupperingar som öppnar sig utåt och är mer slutna centralt i kvarteret.
- Ryds Herrgård med parkyta.
- Den rationella, upprepande arkitekturen
- De smala, intima gårdsstråken som sammanlänkar kvarterets gårdar och de bredare kvartersstråken som löper genom kvarteret och knyter ihop de två angöringsgatorna.

HUSEN

- Växelspelet mellan den lätta panelfasaden och de tyngre tegelpartierna i byggnadernas ursprungliga våningsplan.
- De mer slutna tegelbeklädda gavelpartierna med ett fönster per våningsplan.
- Ursprungliga fönster i byggnadernas ursprungliga våningsplan.
- Enluftsfönster med upprepad fönstersättning i fönsterband och fönstergrupperingar i byggnadernas ursprungliga våningsplan.
- Indragna entréer placerade mot kvartersstråk.
- Ursprungliga skärmtak och entréportar på gavlar på de lägre tvåvåningshusen i kvarterets mitt.
- Ursprungliga räcken och handledare i byggnaderna
- Ursprungliga postfack i trä i byggnaderna.
- Innerväggar med blottlagt tegel.
- De två byggnaderna intill herrgårdsbyggnaden med ursprungliga platta tak.
- Herrgårdsbyggnaden med sin utformning och placering som fond till kvarteret.

En av de två byggnaderna i kvarteret som inte byggdes på på 1980-talet. Dessa byggnader har en tydligt avvikande fasadutformning än de andra i kvarteret. Detta sannolikt som en anpassning till den nära intilliggande herrgårdsbyggnaden.

Indragen entré placerad mot kvartersstråk.

Ursprungliga tvåluftsfönster samt enluftsfönster med upprepad fönstersättning i fönsterband i byggnadernas ursprungliga våningsplan.

Ursprungliga skärmtak och entréportar på gavlar på de lägre tvåvåningshusen i kvarterets mitt.

Träd och buskplanteringar som skärmar av kvarteret ut mot parkeringsytor.

Indragen entré placerad mot kvartersstråk.

Ursprungliga postfack av trä och handledare och räcken av vitlackerat stål. I bakgrunden skymtar också interiör i form av blottlagt tegel.

KÄNSLIGHET- OCH TÅLIGHETSANALYS

MARKYTOR

Ryds allé är markerat med rött som i hög känslighet. Halvoffentliga, gemensamma gårdar, parkstråk, tvärstråk, ytor mot det centrala parkstråket har markerats med orange som avser känsliga ytor. Entréstråk, impediment, privata uteplatser, trädtrader längs angöringsgator samt den trädkantade barriärzonen längs med Rydsvägen har markerats som gula, ytor med viss känslighet för förändring. Lila ytor avser tåliga ytor. Parkeringsytor och delar av parkeringsstråk har bedömts som tåliga för eventuell förändring.

- HÖG KÄNSLIGHET
- KÄNSLIGT
- VISS KÄNSLIGHET
- TÅLIGT

KÄNSLIGHET- OCH TÅLIGHETSANALYS

BYGGNADER

Samtliga bostadshus med utanpåliggande förråd har markerats som känsliga. Servicehus med garage och tvättstugor och förvaltningshuset har markerats som gula, byggnader med en viss känslighet. Byggnader markerade med lila, pizzeria, samlingslokal och mindre garagebyggnader/förråd på parkeringsytor, har bedömts som tåliga för eventuell förändring.

- HÖG KÄNSLIGHET
- KÄNSLIGT
- VISS KÄNSLIGHET
- TÅLIGT

KÄLLOR

Översiktsplan för staden Linköping antagen 2010

Generalplan för Linköping 1967

Linköpings kommun:

- Handlingar från byggnadsnämndens arkiv
- Stads- och dispositionsplaner

Stadskarakterer i Linköping – en studie av bostadsmiljöer i Linköping, planeringsunderlag 2006

AB Stångåstaden, Styrelseprotokoll 1965

Östergötlands länsmuseum, topografiska handlingar

Dietrichson, Johan, Stadsplanering under efterkrigstiden! Hur har stadsdelen Ryd i Linköping vuxit fram?, Linköping universitet, 1999

